

Nye studerendes deltagelse i sociale fællesskaber på studiet

Studerendes oplevelser af studiestarten på erhvervsakademier og professionshøjskoler i 2020

INDHOLD

Nye studerendes deltagelse i sociale fællesskaber på studiet

1	Resumé	5
----------	---------------	----------

2	Indledning	11
2.1	Baggrund og formål	11
2.2	Fokus og undersøgelsesspørgsmål	12
2.3	Undersøgelsens metode	16
2.4	Analysetilgang	17
2.5	Rapportens opbygning	18
2.6	Projektets organisering	18

3	Forventninger før studiestart	19
3.1	Den eftertænksomme studerende	20
3.2	Den sociale netværker	22
3.3	Den faglige netværker	23
3.4	Initiativtageren	25

4	De studerendes første oplevelser på studiet	27
4.1	Den eftertænksomme studerende	28
4.2	Den sociale netværker	30
4.3	Den faglige netværker	31
4.4	Initiativtageren	33

5	Fællesskabet efter første semester	36
5.1	Den eftertænksomme studerende	36

5.2	Den sociale netværker	40
5.3	Den faglige netværker	41
5.4	Initiativtageren	42
<hr/>		
	Appendiks A – Litteraturliste	45
<hr/>		
	Appendiks B – Metode og analyse	47
<hr/>		

1 Resumé

Denne rapport handler om, hvordan nye studerende oplever og deltager i det sociale fællesskab på studiet i forbindelse med studiestarten. Rapporten ser på studerende på erhvervsakademier og professionshøjskoler i efteråret 2020. Fokus er lagt på en gruppe af studerende, som vi fra andre undersøgelser ved kan have svært ved at blive en del af fællesskabet. Det drejer sig om lidt ældre studerende, studerende med et lavt gennemsnit fra deres ungdomsuddannelse eller studerende, som ikke er optaget på deres højst prioriterede studie.

Gennem en kvalitativ analyse ser vi studiestarten og det sociale fællesskab fra de studerendes perspektiv og undersøger, hvordan de studerende ønsker og forventer at deltage i det sociale liv på studiet. Vi ser også, hvordan deres interesse for og deltagelse i det sociale udvikler sig over tid på første semester.

Pga. covid-19-pandemien var studiestarten i efteråret 2020 meget atypisk. Studiernes introforløb og undervisning måtte omorganiseres for at kunne leve op til coronarestriktionerne. Rapporten bidrager derfor også med viden om, hvordan de studerende har oplevet coronarestriktionernes betydning for det sociale fællesskab på studiet.

Relevans

Forebyggelse af frafald på de videregående uddannelser er vigtigt både for den enkelte, for uddannelsesinstitutionerne og for samfundet, bl.a. fordi de studerende på erhvervsakademier og velfærdsprofessioner ofte er i gang med at uddanne sig på områder, hvor der mangler arbejdskraft.

De studerendes sociale tilknytning på studiet har stor betydning for deres risiko for at falde fra studiet (EVA, 2020a, 2020b). Derfor er det relevant at undersøge, hvilke faktorer der har betydning for, at studerende deltager i det sociale fællesskab og får opbygget en social tilknytning til deres medstuderende.

Det er især relevant at undersøge oplevelsen af studiestarten blandt de lidt ældre studerende, studerende med lavere karaktergennemsnit og studerende, som bliver optaget på et studie, der ikke er deres første prioritet. Disse grupper af studerende oplever nemlig generelt en lavere social tilknytning til studiet end deres medstuderende og har en forhøjet risiko for frafald (EVA, 2018a, 2018b, 2019, 2020a).

I 2020 var studiestarten yderligere udfordret af covid-19-pandemien. Nærværende undersøgelse går tæt på de studerendes oplevelser af pandemiens betydning for studiestarten og deres muligheder for at deltage i sociale fællesskaber på studiet. Denne kvalitative undersøgelse kan sammen med Danmarks Evalueringsinstituts (EVA) kvantitative undersøgelse af de studerendes oplevelser under hjemsendelsen (EVA, 2021a) danne afsæt for nye initiativer til at imødekomme konsekvenserne af hjemsendelsen for de studerende.

Faglig kontekst

EVA har tidligere beskæftiget sig med studiestartens betydning gennem analyser af data fra vores forløbsundersøgelse af studerende på videregående uddannelser. Bl.a. har EVA's undersøgelser vist, at jo længere studiestartsforløbet er, og jo mere tilfredse de studerende er med det sociale aspekt af studiestartsforløbet, des mindre sandsynlighed er der for, at de falder fra på studiet (EVA, 2017, 2019).

EVA har også påvist en stærk sammenhæng mellem social tilknytning og frafald (EVA, 2020a, 2020b), som peger på vigtigheden af at undersøge, hvad der kan fremme, at studerende deltager i det sociale fællesskab på studiet og får opbygget en social tilknytning til deres medstuderende. Senest har EVA's undersøgelser vist, at hjemsendelsen i forbindelse med covid-19-pandemien i vinteren og foråret 2020/2021 er gået hårdt ud over de studerendes sociale tilhørsforhold på studierne (EVA, 2021a). De studerende har bl.a. følt sig mere ensomme og har været mindre motiverede end tidligere år (EVA, 2021b).

I nærværende undersøgelse har EVA anvendt en kvalitativ tilgang, som kan bidrage med en mere udfoldet beskrivelse af de studerendes forventninger til og erfaringer med det sociale i studiestarten. Da vi udvælger og interviewer de studerende allerede før studiestart, har vi ingen forhåndsviden om, hvorvidt de enkelte studerende vil trives på studiet eller falde fra. Til gengæld får vi viden om, hvilke forventninger de har til det sociale fællesskab før deres første studiedag, og hvorvidt og hvordan forventningerne indfris i løbet af studiestarten.

I en dansk kontekst er der tidligere lavet kvalitative undersøgelser af studiestarten og dannelsen af fællesskaber på studiet fra de studerendes perspektiv på universitetet (se fx Hasse 2008; Madsen 2018; Gregersen, Holmegaard & Ulriksen, 2020).

Denne rapport bidrager med supplerende viden til de tidligere undersøgelser ved at se på studiestartsforløb på erhvervsakademier og professionshøjskoler. Derudover bidrager rapporten med viden om, hvordan studiestarten under covid-19-pandemien blev oplevet af de studerende.

Målgruppe

Målgruppen for rapporten er ansatte og studerende på videregående uddannelser, herunder især på erhvervsakademier og professionshøjskoler, som interesserer sig for at udvikle og gennemføre studiestartsforløb, eller som interesserer sig for veje til at forebygge frafald og fremme trivsel gennem en styrkelse af studiefællesskaberne.

Rapportens hovedresultater

Rapporten viser, at der er stor variation i nye studerendes forventninger til studiestarten og til deres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet. Derfor handler det om at sikre, at de studerende får mulighed for at deltage på forskellig vis og i forskellige former for aktiviteter, når man vil udvikle og gennemføre en god studiestart, som fremmer det sociale fællesskab.

Rapporten præsenterer fire typer af studerende, som hver især repræsenterer forskellige måder at deltage i det sociale fællesskab i studiestarten på. Typerne skal forstås som 'idealtyper', dvs., de kan ikke genfindes én til én i virkeligheden, men kan give et billede af studerendes forskellige forventninger til og oplevelser af studiestarten. Vi har fulgt de fire typer studerende i løbet af deres før-

ste halve år på studiet. Her ser vi forskellige mønstre i, hvordan deres deltagelse i fællesskabet udvikler sig over tid. Nogle af deres erfaringer er knyttet specifikt til de begrænsninger, som coronarestriktionerne har lagt på sociale aktiviteter i studiestarten, mens andre er mere generelle erfaringer.

Typerne kan bruges til at overveje, om man tilgodeser de studerendes forskellige behov, når man på uddannelsesinstitutionerne tilrettelægger studiestarten. Det kan også være relevant at italesætte de forskellige typer over for de studerende selv, så de kan reflektere over deres egne og andres ønsker og dermed også anerkende og imødekomme hinandens forskellige behov for deltagelse.

Overordnet viser undersøgelsen grund til at være opmærksom på følgende, når man tilrettelægger de sociale dele af studiestarten:

- De studerende har generelt stor glæde af at lære deres medstuderende at kende i mindre grupper. Derfor er det en god idé at lave aktiviteter, hvor de studerende er delt ind i små grupper på et tidligt tidspunkt i introforløbet.
- De studerende har forskellige ønsker og forventninger til timingen af sociale aktiviteter i løbet af studiestarten. Derfor kan det være en god idé ikke kun at koncentrere studiestartsaktiviteter helt i begyndelsen af semesteret, men sikre løbende aktiviteter over det første semester.
- De studerende har forskellige opfattelser af, hvorvidt det er en fordel at lære medstuderende at kende igennem faglige aktiviteter. Det kan være en god idé at tage afsæt i noget fagligt relevant, når man arrangerer sociale aktiviteter i introforløbet, men samtidig skal det ikke være noget, der giver de studerende en oplevelse af at skulle præstere fagligt, før de har lært hinanden bedre at kende.

I det følgende præsenterer vi kort de fire typer studerende og opsummerer deres erfaringer i studiestarten 2020. For hver type studerende giver vi også nogle bud på, hvad man som studiested med fordel kan være opmærksom på for at fremme de studerendes deltagelse i det sociale fællesskab på studiet.

Den eftertænksomme

Den eftertænksomme studerende er især kendetegnet ved at være bekymret for sin deltagelse i det sociale fællesskab på studiet. Den eftertænksomme studerende vil meget gerne deltage i det sociale fællesskab, men kan fx have dårlige erfaringer fra andre uddannelsesforløb og/eller helbredsproblemer, som den eftertænksomme forventer vil kunne begrænse deltagelsen i det sociale fællesskab. Den eftertænksomme studerende kan dog se den forestående studiestart som en anledning til at arbejde med sine sociale udfordringer og udvikle sig i retning af at være mere tryk i det sociale fællesskab.

For den eftertænksomme studerende var det en lettelse at deltage i introforløbet i efteråret 2020. Lettelsen er dels knyttet til coronarestriktionerne, som betød, at der var færre forventninger til deltagelse i sociale aktiviteter, end den studerende havde regnet med. Men lettelsen viser sig også generelt, når den eftertænksomme studerende møder medstuderende, som er tolerante og sætter pris på forskellighed.

En god studiestart for den eftertænksomme

For at tilrettelægge en studiestart, som fremmer den eftertænksomme studerendes deltagelse i det sociale fællesskab, er det især vigtigt at sikre mulighed for at lære medstuderende at kende i mindre grupper, da den eftertænksomme studerende ikke er tryk ved større forsamlinger. For at

den eftertænksomme ikke skal bekymre sig om selv at etablere grupperelationen, er det en fordel, hvis uddannelsesinstitutionen i hvert fald i første omgang organiserer gruppeinddelingen.

Da den eftertænksomme studerende har brug for at se det sociale fællesskab lidt an og være sikker på at føle sig tryk, før lysten til at deltage i yderligere sociale aktiviteter melder sig, er det også vigtigt, at sociale aktiviteter ikke kun afvikles helt i begyndelsen af studiestarten, men at der også er tilbud om deltagelse løbende over studieåret. Når der afholdes introforløb og sociale aktiviteter, er det også vigtigt at sikre pauser og muligheder for at trække sig lidt tilbage for at samle energi. Da den eftertænksomme kan være bekymret for at blive accepteret i det sociale fællesskab af sine medstuderende, er det vigtigt at signalere over for de studerende som helhed, at der er plads til forskellighed på studiet.

Den sociale netværker

Den sociale netværker ser før studiestarten frem til det nye sociale fællesskab, der venter på studiet, og forventer, at der vil være gode rammer og muligheder på studiestedet for at lære sine medstuderende at kende. Den sociale netværker ser opbygningen af et socialt netværk som en forudsætning for at få et godt forløb på studiet. Men den sociale netværker lægger samtidig vægt på at fastholde sit netværk uden for studiet, hvor familie, venner, sport eller arbejde spiller en vigtig rolle. Det nye netværk på studiet må ikke være på bekostning af andre relationer.

For den sociale netværker var fraværet af sociale aktiviteter i studiestarten 2020 pga. coronarestriktioner en demotiverende oplevelse. For så vidt at den sociale netværker fik mulighed for at opbygge venskaber og gode relationer på studiet, kunne den sociale netværker dog generelt finde social støtte her, når der var behov, fx i forbindelse med overgangen til onlineundervisning.

En god studiestart for den sociale netværker

En studiestart, som fremmer den sociale netværkers deltagelse i det sociale fællesskab, indeholder først og fremmest nogle sociale aktiviteter, som studiestedet har arrangeret, og som studiestedet signalerer over for de studerende er vigtige at deltage i. Da den sociale netværker forventer at gøre en indsats for at lære sine medstuderende at kende tidligt i studiestarten og har ryddet kalenderen til det, er det vigtigt, at der er muligheder for det tidligt. Da den sociale netværker oplever et behov for at lære sine medstuderende at kende, uden at samværet har et fagligt indhold, kan det være vigtigt at give mulighed for rent sociale aktiviteter.

Den faglige netværker

Den faglige netværker er kendetegnet ved før studiestart at have en indstilling om, at det primære formål med at være på studiet er fagligt. Hovedformålet med at deltage i det sociale fællesskab på studiet er at danne relationer, som kan bruges til at understøtte det faglige engagement og på sigt at opnå et fagligt netværk. Den faglige netværker interesserer sig ikke for rent sociale studiestartsaktiviteter uden en faglig dimension og synes grundlæggende, at det er spild af tid.

Den faglige netværker var, ligesom den eftertænksomme, også umiddelbart lettet over de begrænsninger, som coronarestriktionerne lagde på de sociale aktiviteter i introforløbet, og glad for, at pandemien blev en anledning til at komme hurtigt i gang med det faglige arbejde. Men den faglige netværker oplevede også generelt at finde større værdi i det sociale fællesskab på studiet end forventet, hvilket især hang sammen med oplevelsen af, at medstuderendes forskellige perspektiver på emner og opgaver kunne give et fagligt udbytte.

En god studiestart for den faglige netværker

Den faglige netværker imødekommes bedst, ved at der tidligt i introforløbet er indgange til fællesskaber, der er koncentreret om det faglige. Dermed er den faglige og den sociale netværkers behov for deltagelsesmuligheder lidt i modstrid med hinanden. Dette kan evt. imødekommes ved at kombinere faglige og sociale aktiviteter, så afsættet for en social aktivitet har et fagligt indhold. Eller ved at lægge sociale aktiviteter, som man fra studiestedets side ønsker, at de studerende deltager i, direkte i forlængelse af et fagligt oplæg eller anden faglig aktivitet.

Den faglige netværker kan relativt hurtigt få større interesse i at deltage i og bidrage til det sociale fællesskab, hvis han eller hun tidligt i studiestarten – gerne i introforløbet – oplever sparring med andre studerende med forskellige baggrunde og forudsætninger. Dette bidrager til nye faglige indsigter hos den faglige netværker og vil i mange tilfælde være tilstrækkeligt til, at den faglige netværker finder en vej ind i det sociale fællesskab.

Initiativtageren

Initiativtageren er kendetegnet ved at være meget socialt udadvendt. Derfor har initiativtageren store forventninger til det sociale fællesskab og ser meget frem til det før studiestarten. Initiativtageren vil gerne være med til at præge det sociale liv på studiet ved at tage initiativ til sociale arrangementer og ser frem til at få en stor omgangskreds på studiet. Initiativtageren vil gerne have kontakt til mange forskellige medstuderende og sætter pris på de forskelligheder, der kan være imellem dem.

I forbindelse med studiestarten i 2020 var initiativtageren skuffet over fraværet af sociale aktiviteter. Initiativtageren får energi af at være sammen med sine medstuderende i hverdagen og af at tage initiativ til aktiviteter, der kan skabe fællesskab. Derfor var det hårdt for initiativtageren at opleve færre sociale aktiviteter og en nedlukning, der gav en mindre kontaktflade. Men mere generelt har initiativtageren været begejstret for at møde sine nye medstuderende og for deres indbyrdes forskelligheder. Derfor var initiativtageren alt i alt stadig ved godt mod ved afslutningen af det første semester på studiet og klar til at sætte aktiviteter i gang igen, så snart uddannelsesstederne blev åbnet igen, og restriktionerne blev lempet.

En god studiestart for initiativtageren

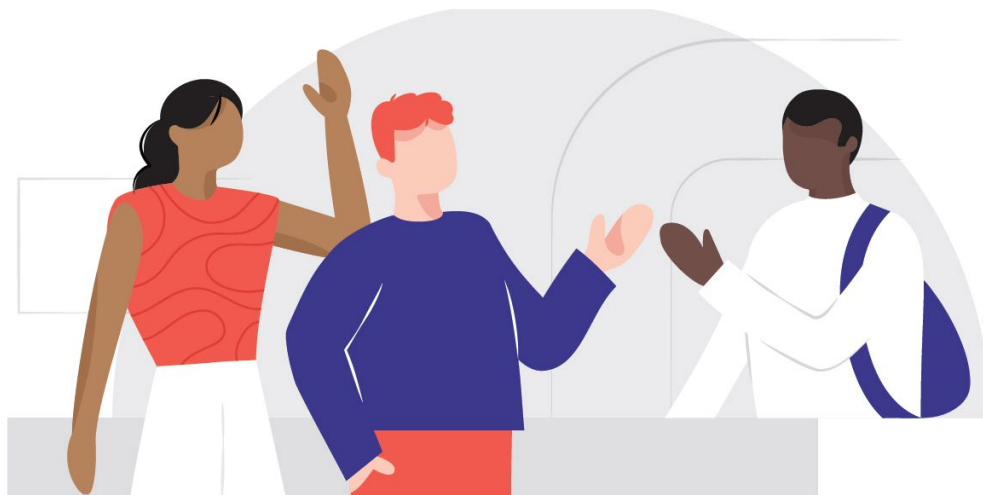
Da initiativtageren er meget motiveret for at deltage i det sociale fællesskab på studiet, er det ikke svært at få initiativtageren til at deltage aktivt i både introforløb og andre aktiviteter. Det, der kan betyde noget, er imidlertid, om mængden af aktiviteter er tilstrækkelig til at imødekomme initiativtagerens ønsker til deltagelse. Heldigvis kan initiativtageren netop selv tage initiativ til at gøre noget ved dette, og på studiestedet kan man med fordel have blik for dette og understøtte, at initiativtageren får mulighed for at igangsætte nogle aktiviteter. Her kan man evt. gøre initiativtageren opmærksom på de behov for deltagelse, som de tre andre typer er kendetegnet ved.

En anden ting, som det kan være vigtigt at være opmærksom på, er, at initiativtageren gerne vil have mulighed for at få en relativt stor ny omgangskreds ikke blot på eget hold eller studieretning, men også på andre hold og andre fag på studiestedet. Derudover kan perioder i forbindelse med praktik og eksamen være lidt svære for initiativtageren, fordi kontaktfladen til andre studerende bliver mindre. Derfor kan studiestedet overveje at sikre nogle rammer for sociale aktiviteter i disse perioder.

Om datagrundlaget

Rapporten bygger på kvalitative interviews med 19 studerende. De studerende er blevet interviewet umiddelbart før deres studiestart, ca. to måneder inde i studiet og ved afslutningen af deres første semester. De studerende blev rekrutteret med afsæt i vores viden fra EVA's forløbsundersøgelse om, hvilke faktorer der kan hænge sammen med risiko for frafald. Den kvalitative dataindsamling bidrager med billeder af bredden og forskelligheden af perspektiver på det sociale blandt denne gruppe af studerende. Undersøgelsen giver ikke viden om, hvor udbredte perspektiverne er i den fulde studenterpopulation.

2 Indledning

2.1 Baggrund og formål

En vellykket studiestart er af stor betydning for nye studerendes deltagelse i det faglige og sociale fællesskab på studiet. Studiestarten er derfor et oplagt tidspunkt at sætte ind for at give studerende på videregående uddannelser et godt fundament for at trives og klare sig godt på studiet.

Studiestarten kan spille en rolle i at forebygge frafald. Vi ved fra andre undersøgelser, at der er en stærk sammenhæng mellem de studerendes sociale tilknytning til studiet og frafald (EVA, 2020a, 2020b). Derfor er det vigtigt at overveje, hvad der i løbet af studiestarten kan fremme, at studerende deltager i det sociale fællesskab på studiet og får opbygget en social tilknytning til deres medstuderende.

Danmarks Evalueringsinstituts (EVA) tidligere undersøgelser har vist, at nogle studerende oplever lavere social tilknytning og er i større risiko for at falde fra studiet end andre. Det drejer sig om ældre studerende, studerende med lave karaktergennemsnit fra deres adgangsgivende uddannelser og studerende, som ikke optages på det studie, som var deres første prioritet (EVA 2018a, 2018b, 2020a). Derfor har vi i denne rapport valgt at fokusere på studerende, som falder inden for én eller flere af disse kategorier.

Formålet med denne undersøgelse er at belyse de studerendes forskellige forventninger og oplevelser af deltagelse i det sociale fællesskab på studiet i studiestarten, dvs. på første semester. Ved at sætte særligt fokus på en forskelligartet gruppe af studerende, ønsker vi at bidrage til videngrundlaget for udviklingen og tilrettelæggelsen af studiestarten på de videregående uddannelser.

2.1.1 Studiestart på trods af covid-19

Dataindsamlingen blev gennemført i efteråret 2020, dvs. under covid-19-pandemien. Pandemien har betydet, at studiestarten 2020 har været meget anderledes, end den plejer at være, med langt færre, hvis overhovedet nogen, sociale aktiviteter på studiet og for manges vedkommende med megen onlineundervisning. Studiefællesskaberne har derfor haft svære vilkår, og uddannelsesstederne har skullet tænke nyt og omorganisere for at sikre, at nye studerende har kunnet komme godt i gang med studiet på trods af pandemien.

EVA's spørgeskemaundersøgelse blandt nystartede studerende i 2020 viser, at flere nye studerende oplevede ensomhed og oplevede, at de havde dårlige muligheder for at lære deres medstuderende at kende. Samtidig mente mange flere studerende end året før, at der var for få faglige og sociale aktiviteter i studiestarten (EVA 2021a, 2021b). En undersøgelse fra Uddannelses- og Forskningsministeriet viser desuden, at 70 pct. af de studerende mente, at situationen med covid-19-pandemien fjernede noget af glæden ved at uddanne sig (Uddannelses og Forskningsministeriet, 2021)

Vores undersøgelse af de studerendes oplevelse af studiestarten var planlagt, før det stod klart, at uddannelserne pga. covid-19-pandemien ikke kunne gennemføre de programmer for studiestart, som de plejer. På nogle studier var en del af undervisningen i efteråret 2020 online, og på andre studier kunne fysisk fremmøde godt lade sig gøre på mindre hold og i grupper. Alle steder var kontakten til andre studerende ud over dem fra de studerendes eget hold eller klasse dog meget begrænset, og studiestederne har haft meget lidt mulighed for at arrangere sociale aktiviteter for de studerende.

Pga. sammenfaldet med coronarestriktionerne på landets uddannelsesinstitutioner udvikle vores undersøgelse sig fra en undersøgelse af, hvordan de studerende oplevede studiestartsforløb med introduktionsforløb og rusture, til en undersøgelse af, hvordan de sociale fællesskaber på studierne formede og udviklede sig under pandemien, herunder hvordan de nye studerende deltog i fællesskaberne under gældende restriktioner.

2.2 Fokus og undersøgelsesspørgsmål

Formålet med rapporten er at undersøge, hvordan studerende på erhvervsakademier og professionshøjskoler oplever det sociale fællesskab på studiet i løbet af det første semester.

Fokus er i den forbindelse på de studerendes perspektiver på deres egen deltagelse i fællesskaberne, og hvilke faktorer der har betydning for, hvordan de deltager i fællesskaber.

Idet dataindsamlingen faldt sammen med coronarestriktioner på landets uddannelsesinstitutioner, belyser undersøgelsen også, hvordan de studerende oplevede restriktionernes betydning for det sociale fællesskab på studiet.

2.2.1 Undersøgelsens afgrænsning

Undersøgelsen er afgrænset til en gruppe af studerende, som vi fra andre undersøgelser ved kan have svært ved at blive en del af fællesskabet på studiet på erhvervsakademi- og professionsuddannelser. Det drejer sig om studerende, som enten er lidt ældre end de fleste studerende, som har et lavt gennemsnit fra deres ungdomsuddannelse, eller som ikke er optaget på deres højst prioriterede studie (EVA, 2020a).

Ved at afdække disse særligt udvalgte studerendes perspektiver på de sociale dele af studiestarten opnår vi viden om en gruppe, som kan have behov for en anden form for opmærksomhed, aktiviteter eller italesættelse af livet som studerende i studiestarten end dem, som studiestederne hidtil har arbejdet med.

Det er vigtigt at bemærke, at vi ikke har undersøgt, hvor udbredte disse studerendes perspektiver er i den samlede population af studerende. Undersøgelsen giver altså ikke viden om, hvor stort et overlap der er mellem de særligt udvalgte studerendes perspektiver og andre studerende, som ikke har ét eller flere af de kendetegn, som vi har udvalgt de studerende ud fra.

2.2.2 Begreber og teoretisk inspiration

Dette afsnit præsenterer de begreber, som vi anvender i undersøgelsen, samt vores analysetilgang.

Deltagelse i studiefællesskabet

De analyser, som vi præsenterer i denne rapport, handler om de studerendes deltagelse i de sociale dele af studiefællesskabet.

Vores begreb om studiefællesskabet er inspireret af teori om social læring i praksisfællesskaber, jf. boks 1. På den baggrund forstår vi studiefællesskabet som et fællesskab, der udspiller sig imellem de studerende, undervisere og andre aktører på uddannelsen, uddannelsens organisering og den fælles forståelse af, hvad formålet med deltagelsen i studiefællesskabet er.

Deltagelse i et fællesskab kræver, at en person gør noget sammen med nogle andre fra fællesskabet. De er sammen om fælles opgaver (at uddanne sig) og har et gensidigt engagement (fx ift. studiet) og et fælles repertoire (fx ved at knytte an til og benytte et fælles (fagligt) sprog). De studerendes deltagelse er med til at vedligeholde og udvikle studiefællesskabet gennem udveksling og udvikling af meninger og til at udvikle de studerendes læring (Moesby-Jensen, 2010; Ingholt et al., 2010).

Udgangspunktet for analyserne er, at de studerende i kraft af deres deltagelse i studiefællesskabet over tid udvikler deres identitet som studerende. I begyndelsen vil de nye studerende befinde sig i periferien af studiefællesskabet, men ved at lære de fælles forståelser og praksisser på studiet at kende vil de bevæge sig ind i kernen af studiefællesskabet (Lave og Wenger, 1991; Hasse, 2008; Ingholt et al., 2010).

Boks 1

Teoretisk inspiration: social læring i praksisfællesskaber

Vores analyser af studiefællesskaber er inspireret af teori om social læring i praksisfællesskaber (Lave & Wenger, 2003). Et praksisfællesskab forstås som et fællesskab, der udspiller sig i relationen mellem et individ, et (uddannelses-)system og verden. Deltagerne i fællesskabet har en fælles forståelse af, hvad de laver, samt hvad det betyder for deres liv og deres fællesskaber (Lave & Wenger, 2003).

Praksisfællesskabet har en kerne og en periferi. Nytilkomne til fællesskabet vil befinde sig i periferien, og ved at lære de fælles forståelser og praksisser at kende og indgå i dem vil de bevæge sig ind i kernen af fællesskabet (Lave & Wenger, 2003).

På baggrund af denne forståelse af læring og praksisfællesskaber anvender vi begrebet studiefællesskaber.

Fokus på de sociale dele af studiefællesskabet

Analyserne i denne rapport fokuserer på det sociale fællesskab på studiet, som henviser til de dele af studiefællesskaberne, som direkte eller indirekte fremmer sociale relationer imellem de studerende, så de oplever at være en del af et fællesskab og at have nære relationer til medstuderende på studiet. Det kan være:

- Sociale aktiviteter, som sættes i gang af undervisere eller andre på studiestedet i forbindelse med introforløb
- Aktiviteter relateret til undervisningen i form af gruppearbejde, læsegrupper eller aktiviteter til at skabe fællesskab på undervisningsholdene
- Uformelle sociale aktiviteter som fx udflugter, fester eller andre former for arrangementer, som de studerende selv sætter i gang.

Aktiviteterne kan godt have både et socialt og et fagligt formål, men vores fokus er i denne rapport på, hvordan de studerende oplever dem og deltager i dem som sociale fællesskaber, og hvilken betydning de har for deres oplevelse af at være en del af et socialt fællesskab på studiet.

Analysen bygger på en forventning på baggrund af tidligere undersøgelser om, at studerendes deltagelse i det sociale fællesskab på studiet har betydning for, hvor let det går for dem at bevæge sig ind i kernen af studiefællesskabet og opbygge deres identitet som studerende og i sidste ende også fuldføre studiet.

Stu diestedets og de studerendes deltagelsesbaner

I vores analyser af, hvordan de studerende deltager i de sociale fællesskaber, er vi inspireret af begreberne om institutionelle og personlige deltagelsesbaner fra kritisk psykologi, jf. boks 2, som vi anvender til at skelne imellem studiestedets deltagelsesbaner og de studerendes personlige deltagelsesbaner:

- Studiestedets deltagelsesbaner er den måde, som studiestedet er organiseret omkring nogle bestemte måder at deltage i det sociale fællesskab på.
- De studerendes personlige deltagelsesbaner er den måde, som den enkelte studerende deltager i det sociale fællesskab på.

Stu diestedets deltagelsesbaner og de studerendes deltagelsesbaner er ikke nødvendigvis sammenfaldende. Ved at se på forholdet mellem de deltagelsesbaner, som studiestedet tilrettelægger deres sociale aktiviteter efter, og de deltagelsesbaner, som de studerende følger, kan vi se, hvor det går godt, og hvor det går skævt for studiestederne med at skabe rammerne for et studiefællesskab, som så mange studerende som muligt oplever at være en del af.

Sat på spidsen kan man for eksempel forestille sig et studiested, som planlægger et 1-2 ugers introforløb med et tæt, intensivt socialt program med sociale aktiviteter både i dag- og aftentimerne ud fra den tanke, at de studerende hurtigt skal lære hinanden at kende og få et socialt fællesskab, som de kan trække på, når undervisningen for alvor går i gang. Hvis en ny studerende på dette studie så for eksempel foretrækker længere tid til at lære nye mennesker at kende eller ikke kan rydde kalenderen til de sociale arrangementer i forbindelse med introforløbet og derfor ikke deltager i hele eller dele af de sociale aktiviteter, så risikerer denne studerende måske at blive hængt af det sociale fællesskab og ikke opnå den sociale tilknytning til studiet, som på sigt kan være med til at fastholde den studerende på studiet.

Boks 2

Teoretisk inspiration: deltagelsesbaner

Vores analyser af studiestedets deltagelsesbaner og de studerendes personlige deltagerbaner tager afsæt i kritisk psykologi. Institutionelle deltagelsesbaner henviser til, at studiet er organiseret omkring bestemte måder at deltage på. Der er tale om nogle implicite og eksplícitte forventninger til, hvordan de studerende deltager på studiet, som er koblet til det fælles mål og den fælles mening på studiet (Dreier, 1999). Det kan for eksempel være forventninger til, at de studerende deltager på bestemte måder i studiestartsaktiviteter, rusture og fredagsbarer eller (tættere på undervisningssituationen) i gruppearbejde.

Personlige deltagerbaner henviser til måder, hvorpå en person realiserer sit personlige livsforløb "ved at udforme sin egen personlige deltagerbane" (Dreier, 1999, s. 82), som er foranderlig over tid. I dette perspektiv udvikler de nye studerende deres deltagelse på hver deres måde, på baggrund af personlige forudsætninger og som følge af den enkeltes særlige interesser, prioriteringer og forhåbninger knyttet til det, der foregår på studiet, og den enkeltes perspektiver på fremtiden.

Begrebsafklaring om introforløb, studiestart og det sociale fællesskab

---

Introforløb betegner de aktiviteter, som uddannelsesstedet arrangerer umiddelbart, når de studerende begynder på studiet. Introforløbene kan bestå af både faglige, praktiske og sociale aktiviteter, som har til formål at give de nye studerende et godt grundlag for at komme i gang med studiet.

Studiestart betegner det samlede studieforløb i løbet af det første halve år på studiet. Dvs. ud over introforløbet betragtes overgangen til hverdagen som studerende også som en del af studiestarten.

Det sociale fællesskab på studiet henviser til praksisser, som direkte eller indirekte fremmer sociale relationer imellem de studerende og bidrager til studerendes oplevelse af at være del

af et fællesskab, hvor den studerende føler sig tryk og oplever at have nære relationer til andre. Det kan være:

- Sociale aktiviteter, som sættes i gang af undervisere eller andre på studiestedet i forbindelse med introforløb
- Aktiviteter relateret til undervisningen i form af gruppearbejde, læsegrupper eller aktiviteter til at skabe fællesskab på undervisningsholdene
- Uformelle sociale aktiviteter som fx udflugter, fester eller andre former for arrangementer, som de studerende selv sætter i gang.

2.3 Undersøgelsens metode

Resultaterne i rapporten bygger på interviews med 19 studerende på seks forskellige uddannelsessteder, som påbegyndte deres studie i efteråret 2020. Dataindsamlingen strakte sig over et halvt år, hvor vi interviewede hver af de studerende tre gange.

Da vi ønskede bred viden om, hvordan nye studerende deltager i forskellige former for studiefællesskaber, har vi udvalgt uddannelsessteder med forskellig størrelse, fag og geografisk placering.

Tabel 2.1 viser en oversigt over de seks uddannelser og uddannelsessteder i undersøgelsen:

TABEL 2.1

Seks uddannelsessteder i undersøgelsen

Uddannelse	Bystørrelse**	Antal studerende i EVA's undersøgelse
Sygeplejerske	Stor by	6
Bioanalytiker	Stor by	2
Multimediedesign	Stor by	2
SKAT og Offentlig Administration*	Mellemstor by	2
Bygningskonstruktør	Mellemstor by	3
Design teknolog og produktionsteknolog*	Mellemstor by	4

*Fra dette uddannelsessted indgår to uddannelser, da der var få optagne.

**Større by: over 100.000 indbyggere, mellemstor by: 50.000-100.000 indbyggere.

Vi rekrutterede studerende med ét eller flere af følgende karakteristika:

- Ældre studerende (26-35 år)
- Studerende med lavt karaktergennemsnit fra adgangsgivende eksamen (5,5 eller derunder)
- Studerende, som ikke blev optaget på deres højst prioriterede uddannelse.

Derudover tilstræbte vi at have en ligelig fordeling af mænd og kvinder og at de studerende havde forskellige ungdomsuddannelser.

Det skal bemærkes, at vi ikke på forhånd kunne vide, hvordan det ville gå netop disse 19 studerende på studiet, men at vi har udvalgt dem ud fra en forventning om, at viden om de oplevelser og udfordringer, som de møder i forbindelse med deres studiestart, vil være væsentlig for arbejdet med at skabe en god studiestart for alle studerende, inklusive de, der er i risiko for frafald.

Vi gennemførte i alt tre interviews med hver af de studerende. Ét interview umiddelbart før deres studiestart i august 2020, ét, da de var et par måneder inde i studiet i oktober 2020, og ét ved afslutningen af deres første semester på studiet i januar 2021, dvs. i alt 57 interviews. Ved at interviewe de studerende flere gange har vi opnået mulighed for at belyse, hvilke intentioner de studerende har om at deltage i det sociale fællesskab, før de begynder på studiet, hvordan de over tid italesætter og udvikler deres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet, og hvilke faktorer i studiemiljøet der har betydning for, hvordan de udvikler sig.

Interview 1 handlede om de kommende studerendes studievalg, livssituation, tidligere uddannelseserfaringer, forventninger til studiestarten og forventninger til livet som studerende.

Interview 2 handlede om de studerendes oplevelse af studiestarten, det sociale på studiet, det faglige på studiet, forventninger til eksamen og forventninger til fremtiden. Der blev også fulgt op på og spurgt ind til de ting, som de havde fortalt om i det foregående interview.

Interview 3 handlede om de studerendes oplevelse af og erfaringer med det faglige og det sociale på studiet, deres oplevelse af eksamener, forventninger til den næste tid/næste semester på studiet og forventninger til fremtiden. Der blev også fulgt op på og spurgt ind til de ting, som de havde fortalt om i foregående interviews.

Med henblik på at indsamle baggrundsviden om uddannelsesstedernes studiestart interviewede vi én til to personer på hver af de seks uddannelsessteder, som var ansvarlige for studiestarten, og seks studerende, som ikke havde nogen af de særlige karakteristika, som de andre var blevet udvalgt på. De studiestartsansvarlige blev interviewet før studiestarten og i slutningen af første semester om, hvordan de tilrettelagde og gennemførte studiestarten. Vi interviewede desuden seks studerende uden de særlige karakteristika to gange samtidig med interview 2 og 3 med de 19 andre studerende, dvs. i oktober 2020 og januar 2021. En nærmere beskrivelse af metoden og det empiriske grundlag for rapporten findes i Appendiks B.

2.4 Analysetilgang

I vores analyse af interviewene har vi arbejdet med at beskrive fire forskellige typer af studerende. Typerne skal ses som idealtyper, hvilket betyder, at typerne ikke nødvendigvis kan genfindes én til én i virkeligheden. Idealtyperne viser derimod de gennemgående mønstre i de studerendes deltagelsesbaner i løbet af det første semester på studiet, som vores analyse har vist (Halkier 2011).

Idealtyperne er udviklet ud fra de studerendes perspektiver på deres forventninger til deltagelse i det sociale fællesskab på studiet. Da vi gerne vil vide, hvordan de studerendes deltagelse udvikler sig over tid, og hvilke faktorer i studiestarten der kan have betydning for, om de føler sig som en del af et socialt fællesskab på studiet, følger vi idealtypernes deltagerbaner over det første semester, og hvordan de påvirkes af mødet med medstuderende og studiestedets deltagelsesbaner. På den måde kan vi se, hvilke muligheder for at deltage i fællesskabet på studiet de forskellige typer af studerende er interesserede i og motiverede for at deltage i, og hvilke årsager der kan være til, at de eventuelt vælger ikke at deltage eller at deltage mere eller mindre engageret i det sociale fællesskab på studiet.

Ved at præsentere resultaterne af analysen gennem disse idealtyper og ved at vise, hvordan typerne adskiller sig fra hinanden, viser vi det samlede sæt af forskellige perspektiver på deltagelse i det sociale fællesskab på studiet, som vores undersøgelse af den pågældende gruppe af studerende afdækker. Trinene i analysen er beskrevet i Appendiks B.

2.5 Rapportens opbygning

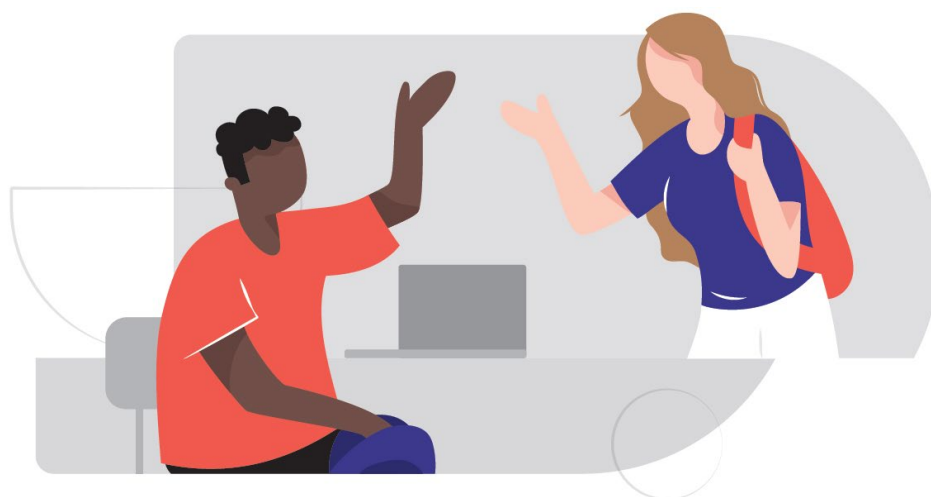
Rapporten består af følgende kapitler:

- I kapitel tre møder vi de studerende før deres studiestart. Vi præsenterer de fire forskellige typer af studerende ud fra deres forventninger til deres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet.
- I kapitel fire fortæller vi om de studerendes oplevelser af de sociale fællesskaber i den første tid på studiet. Med afsæt i de fire typer beskriver vi deres oplevelser af og deltagelse i studiestartsaktiviteter, som uddannelsesstedet har planlagt for dem, og andre sociale aktiviteter, som de studerende selv tager initiativ til. På dette tidspunkt har de studerende fået deres første erfaringer med gruppearbejde og sociale fællesskaber på holdene.
- I kapitel fem fortæller vi om de studerendes oplevelser af de sociale fællesskaber ved afslutningen af deres første semester. Med afsæt i de fire typer beskriver vi deres vurdering af deres deltagelse i de sociale fællesskaber på studiet, og hvordan de selv synes, at deres egen udvikling har været i den forbindelse. På dette tidspunkt har de studerende også gjort sig nogle erfaringer med coronarestriktioner i forbindelse med undervisningen, og derfor ser vi på, hvilken betydning de oplever, at restriktionerne har for deres sociale liv i forbindelse med studiet.

2.6 Projektets organisering

Projektet er gennemført af chefkonsulent Dorte Boesby Dahl (projektleder), seniorkonsulent Mathias Tolstrup Wester, seniorkonsulent Andreas Pihl Kjærsgård, praktikant Sofie Linthoe Hastrup, seniorkonsulent Cecilie Moesby-Jensen og konsulent Thomas Bruun Hervik.

3 Forventninger før studiestart

I dette kapitel ser vi nærmere på de studerendes forventninger til deres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet, før de starter på studiet. Det gør vi på baggrund af vores interview med dem én til to uger før, at de skal møde på studiet første gang. Nogle har på dette tidspunkt modtaget materiale om, hvad der skulle foregå i introforløbet, fx en plan for den første uge eller information om, hvilke bøger de skulle skaffe. Andre fortæller, at de blot har fået information om, hvor og hvornår de skal møde op.

De studerende giver i disse interviews alle udtryk for, at de har forventninger om at blive en del af et socialt fællesskab på studiet. Men forventningerne til omfanget af deres deltagelse i det sociale fællesskab spænder bredt fra studerende, som er meget socialt orienterede og ser meget frem til de sociale dele af studiestarten, over studerende, som er mere moderat interesserede i det sociale på studiet, til en gruppe studerende, som ikke ser sig selv som socialt orienterede og ikke ser frem til studiestarten. Ud fra vores analyse af, hvordan de studerende forventer at deltage, kan vi organisere perspektiverne i fire forskellige typer af studerende: "Den eftertænksomme studerende", "Den sociale netværker", "Den faglige netværker" og "Initiativtageren". Vi præsenterer de fire typer og giver empiriske eksempler på deres forventninger om deltagelse i det sociale fællesskab.

3.1 Den eftertænksomme studerende

Den eftertænksomme studerende er før studiestart bekymret for mødet med sine nye medstuderende og for sin deltagelse i det sociale fællesskab på studiet. Den eftertænksomme studerende kan direkte opleve at have sociale udfordringer eller at have psykiske eller fysiske helbredsproblemer, som vil kunne sætte en begrænsning på deltagelsen.

3.1.1 Er bekymret for det sociale på studiet

Den eftertænksomme studerende har før studiestart gjort sig mange tanker om sine ønsker til og grænser for deltagelse i det sociale. Den eftertænksomme studerende ønsker at deltage i det sociale på studiet, men forventer før studiestart ikke at komme til at deltage så meget. Denne type studerende er bekymret for, om de medstuderende vil være interesserede i at lære vedkommende at kende og knytte venskaber. Bekymringerne kan have rod i dårlige erfaringer fra folkeskole og ungdomsuddannelse. Men samtidig kan den eftertænksomme studerende også se sin nye studiestart som en anledning til at arbejde med sine sociale udfordringer.

Vibeke, som skal til at begynde på bioanalytikerstudiet, er et eksempel på en studerende, som fortæller om sine bekymringer for det sociale på studiet. Hun beskriver sig selv som en, der ikke snakker "så meget med folk". Hun kan bedst lide at holde sig for sig selv og fortæller, hvordan tanken om at skulle fortælle om sig selv i større forsamlinger og skabe nye venskaber på studiet stresser hende:

Jeg håber på, at der ikke kommer til at være så meget af sådan noget, hvor man skal snakke meget foran andre mennesker til at starte med. Det kan jeg mærke, at jeg er nervøs for.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Vibeke vil gerne finde nogle, som hun kan snakke og arbejde godt sammen med, men oplever det som overvældende og energikrævende at være sammen med andre. Hun har hørt om et introarrangement, hvor de skal mødes og spise pizza, og forklarer, at hun ikke regner med at deltage, da hun ikke er så glad for den slags arrangementer.

Et andet eksempel er Anders. Han fortæller, hvordan han pga. dårlige erfaringer med mobning i folkeskolen holdt sig meget for sig selv. Han har dog fået en god ven siden da, der støtter ham i at blive mere social. Han synes derfor, at han er blevet meget mere åben, og at han gerne vil og kan være sammen med andre mennesker. Han oplever dog stadig at blive stresset over at være sammen med for mange mennesker på en gang. Anders vil i udgangspunktet gerne deltage i sociale arrangementer, men siger også, at:

Hvis der er mange mennesker, så tror jeg bare, jeg vælger at sige: "Ellers tak".

Anders, design-/produktionsteknologistuderende

En anden studerende, Andreas, fortæller, at han ikke bryder sig om større forsamlinger. Han er bekymret for, om hans medstuderende vil være venner med ham, men at han meget gerne vil have relationer til de andre studerende:

Jeg vil jo gerne have nogen, som jeg kan omgås med. Det er vigtigt for mig at have en mindre social kreds, som jeg kan hænge ud med, når jeg er på studiet.

Andreas, multimediedesignstuderende

Og Andreas fortæller også, at han vil prøve at deltage i sociale aktiviteter:

Planen er i hvert fald pt. at deltage i nogle af de forskellige sociale aktiviteter. Jeg har været til psykolog, og en af de ting, hun har rådet mig til, er, at jeg skal træne at snakke, fordi det er jeg ikke så god til. Hun siger, at jeg skal deltage i forskellige aktiviteter for at komme tættere på mine medstuderende.

Andreas, multimediedesignstuderende

Andreas er altså også et eksempel på en studerende, som forventer at bruge studiestarten som en anledning til at arbejde med sine sociale udfordringer.

3.1.2 Kan have helbredsproblemer med betydning for deltagelse i det sociale fællesskab

Den eftertænksomme studerende kan have psykiske eller fysiske helbredsproblemer, som giver anledning til oplevelser af sociale udfordringer, og som begrænser denne types forventninger til sin egen deltagelse i det sociale fællesskab. Den eftertænksomme studerende forestiller sig før studiestart, at de sociale udfordringer kan betyde, at de medstuderende vil møde ham eller hende med skepsis. Alligevel vil den eftertænksomme studerende gerne deltage i det sociale fællesskab, så vidt det er muligt, og energien tillader det. Det er ifølge denne type studerende værd at forsøge at deltage i det sociale fællesskab, selvom det er svært. For hvis det går godt med at deltage, så forventer den eftertænksomme studerende, at det kan have en positiv betydning for helbredet.

Et eksempel på en studerende, som forventer, at hendes helbredsproblemer vil få betydning for hendes deltagelse i det sociale fællesskab, er Tina. Hun fortæller, at hun har en personlighedsforstyrrelse, der giver hende udfordringer i sociale situationer. Hun forklarer:

Jeg har svært ved at finde ud af, hvordan jeg skal forholde mig i sociale sammenhænge. Jeg har en tendens til at overtænke, hvordan jeg skal være, og derfor bliver jeg meget præget af angst.

Tina, sygeplejerskestuderende

Et andet eksempel på helbredsproblemers betydning kommer fra Helle, som har en fysisk funktionsnedsættelse. Hun vil gerne deltage i de sociale arrangementer, i det omfang hun kan. Men hun kan fx ikke tage med, hvis der er en studietur, da hun ikke tror, at der vil være mulighed for at hvile og trække sig. Hun understreger før studiestart, at alt det, som hun kan holde til i dagtimerne, vil hun gerne deltage i. Et sidste eksempel på sammenhængen mellem det sociale og helbredet kommer fra Andreas. Han fortæller på baggrund af sine erfaringer fra HF, at han mener, at det sociale kan have stor betydning for hans helbred. Andreas tog først HF enkeltfag, men gik siden over til fuldtidsundervisning:

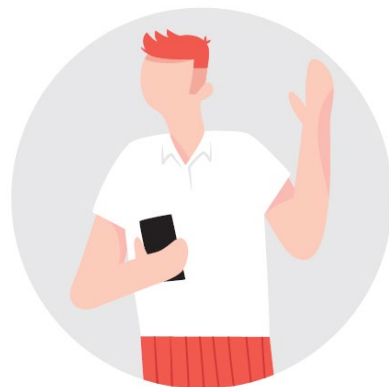
Jeg har tænkt over, at det sociale har stor betydning for, hvor godt jeg har det på et studie. Jeg startede først på HF-enkeltfag. Men problemet med enkeltfag er, at man hele tiden møder nye personer. Det kan jeg ikke helt klare. Der var ikke meget socialt på HF-enkeltfag, og det var meget hårdt for mig. Det gik bedre på HF, hvor der var en mere konkret klasse, hvor folk snakkede mere fast med hinanden. Jeg tænker, at hvis det går godt socialt på studiet, så bliver mit helbred bedre.

Andreas, multimediedesignstuderende

Det kan altså ifølge Andreas' forventninger godt svare sig at lægge noget energi i at deltage i det sociale fællesskab, selvom det er svært.

3.2 Den sociale netværker

Før studiestart glæder den sociale netværker sig til at starte på studiet, deltage i aktiviteter i introforløbet og til at komme ind i et nyt socialt fællesskab. Samtidig har den sociale netværker også stort fokus på sit øvrige sociale netværk eller forpligtelser, som skal vedligeholdes ved siden af det sociale fællesskab på studiet.

3.2.1 Glæder sig til et nyt socialt fællesskab

Den sociale netværker er spændt på, men også tryk ved at skulle deltage i det sociale fællesskab på studiet og ser frem til at få nye venner på studiet, som kan blive både faglige og private relationer i lang tid fremover. Den sociale netværker forventer at deltage i sociale aktiviteter arrangeret af studiestedet i studiestarten, for den sociale netværker synes, at den form for deltagelse i aktiviteter hører med til at begynde på et studie, og at det er vigtigt at gøre brug af de muligheder, som studiestedet organiserer, for at lære ens medstuderende at kende.

Johnny er et eksempel på en studerende, som glæder sig til at komme i gang med studiet og få en ny hverdag i et nyt fællesskab med et godt sammenhold. Han vil gerne møde nogle nye mennesker, hvilket han har savnet de sidste to år, hvor han har arbejdet, og håber på et godt fællesskab, som han husker fra gymnasietiden:

Det gjorde det hele nemmere, at vi var en større drengegruppe, der gik i klasse sammen og havde det sjovt sammen, frem for hvis vi bare gik og kiggede ned i bordet i frikvarteret.

Johnny, sygeplejerskestuderende

Henrik er et andet eksempel på en studerende, som glæder sig til de nye bekendtskaber. Han synes, at han har behov for det, fordi han er flyttet til en ny by for at studere, hvor han ikke kender nogen på forhånd:

Jeg flytter til en ny by, som er ret langt fra mit etablerede liv. Derfor synes jeg i øjeblikket, at det er vigtigt at få nogle sociale bekendtskaber, og mit studie vil nok være min primære måde at få det på.

Henrik, SKAT/Offentlig administrationsstuderende

Laila er en anden studerende, som ser frem til det nye sociale fællesskab. Hun er tidligere begyndt på en anden uddannelse og har erfaret her, at det er vigtigt at deltage i sociale aktiviteter i studiestarten for at komme godt i gang med studiet. Derfor vil hun gerne deltage i aktiviteter i introforløbet:

Jeg har helt sikkert tænkt mig at deltage, fordi jeg synes, det gør et eller andet, at man er med i fællesskabet og er med til at gøre noget for, at fællesskabet bliver opretholdt. Så jeg har helt sikkert tænkt mig at deltage, for jeg vil gerne give det en chance og se, hvad det er.

Laila, sygeplejerskestuderende

3.2.2 Lægger vægt på at fastholde sit øvrige netværk

Den sociale netværker lægger før studiestart vægt på gerne at ville vedligeholde andre netværk, interesser og forpligtelser som fx venner, familie, arbejde eller en fritidsaktivitet som fx ridning,

holdsport eller online spil. Den sociale netværker vil gerne *både* opbygge et nyt netværk *og* fastholde sit allerede eksisterende netværk. Derfor forventer den sociale netværker at deltage i de aktiviteter, som studiestedet har arrangeret i forbindelse med introforløbet, men på sigt at vælge sociale aktiviteter på studiet til og fra afhængig af situationen og for eksempel takke nej til sociale arrangementer i relation til studiet, hvis de kommer i vejen for andre forpligtelser eller sociale aktiviteter, som de prioriterer højere.

For eksempel fortæller Sussie, som bor alene med sin datter:

Alt efter hvordan situationen er med min datter, og om jeg har pasning til hende, så vil jeg helt klart forsøge at være med til studiestartsaktiviteterne. Især i opstarten, for jeg tror, man lærer flest at kende der.

Sussie, SKAT/Administrationsbachelor

Ligesådan giver Johnny også udtryk for før studiestart, at det ikke gør så meget at gå glip af noget i studiestarten, da vi spørger, om han vil savne den rustur, som er aflyst pga. covid-19-pandemien:

Både og. Jeg tror, det kunne have været meget sjovt at komme på rustur, men det ville have været lidt presset at være væk fra min holdsport i en hel uge. Så det gør mig egentlig ikke så meget.

Johnny, sygeplejerskestuderende

Hvis Johnny altså ikke føler, at han skal deltage i noget på studiet, giver det ham til gengæld plads i kalenderen til at pleje et andet vigtigt netværk.

3.3 Den faglige netværker

Den faglige netværker ser først og fremmest frem til at komme i gang med det faglige på studiet og ser ikke et særligt behov for rent sociale aktiviteter i forbindelse med introforløb og studiestart.

3.3.1 Ser frem til at komme i gang med det faglige på studiet

Den faglige netværker lægger meget vægt på, at det primære formål med at være på studiet er fagligt. Før studiestarten giver den faglige netværker udtryk for ikke at forvente eller finde behov for at få nære venner. Hovedformålet med at deltage i det sociale fællesskab på studiet er for denne type at danne relationer, som kan bruges til at understøtte det faglige engagement og på sigt at opnå et fagligt netværk, som kan bruges, når studietiden er ovre. Ligesom den sociale netværker lægger den faglige netværker vægt på sit eget netværk uden for studiet. Hvor den sociale netværker lægger vægt på at udvide sit netværk med studiekammeraterne, så lægger den faglige netværker før studiestart vægt på sit allerede eksisterende netværk. Det nye netværk på studiet må helst ikke være på bekostning af dette. Derfor forventer den faglige netværker ikke at have så stort behov for at danne nye sociale relationer og få venner på studiet.

Et eksempel på en studerende, som lægger mere vægt på det faglige end nye nære venner, er Lars, som blandt andet siger:

Jeg kommer ikke for at lære nye mennesker at kende. Jeg kommer for at gå i skole.

Lars, sygeplejerskestuderende

Lars fortæller også, at han ikke vil deltage i rusture, hvis dette kommer på tale, men at han gerne deltager i gruppearbejde. Trine giver udtryk for, at det er fint med nogle sociale arrangementer i starten, men at hun samtidig håber, at de kommer hurtigt i gang med det faglige. Hun siger:

Jeg meldte mig ikke ind på et studie for at få nye venner, fordi dem har jeg rigeligt af. Men man får jo altid nogen, og det er selvfølgelig rigtig rart.

Trine, sygeplejerskestuderende

Formålet med at lære medstuderende at kende er for den faglige netværker som nævnt først og fremmest fagligt, fx for at danne netværk, som man kan trække på senere. Fx fortæller Lucas, at han har hørt, at i den branche, som han skal arbejde i, er det vigtigt at have et godt netværk. Han vil derfor bruge sine sociale evner og ressourcer til at skabe et netværk:

Jeg har da også tænkt mig at skabe nogle relationer igennem studiet. Det bliver man jo nødt til. Det er jo også noget med, at man har brug for et netværk, man kan trække på. Det sociale er jo en stor del af det hele, og jeg er da også en meget social person, som kan snakke med alle.

Lucas, bygningskonstruktørstuderende

Thomas giver også udtryk for at lægge større vægt på det faglige end det sociale før studiestart. Han beskriver også, at han har en et rigtig godt socialt liv med en kerne af venner, som han både arbejder med og ses med flere gange om ugen. Det betyder, at han er bekymret for, om det nye studie kommer til at fylde for meget ift. vennerne. Før han begynder på studiet, fortæller han:

Jeg har faktisk tænkt på, at jeg vil helst ikke have, at det nye studie påvirker mit sociale liv for meget. Men det er nok svært at undgå, for man bliver nok nødt til at være lidt socialt engageret i hvert fald i starten. For at være sikker på, at man får et godt socialt studiemiljø. Jeg kan godt forestille mig, at det bliver hårdt at komme igennem 3 ½ år, hvis man ikke snakker med en eneste. Så lige i starten tror jeg, det kommer til at påvirke det sociale liv, jeg har nu. Ikke nødvendigvis til det dårligere, men jeg bliver nok nødt til at lægge fokus på de nye studiekammerater i starten.

Thomas, sygeplejerskestuderende

Thomas siger senere i interviewet, at han forventer, at han vil deltage meget i starten, men at det så nok vil ebbe lidt ud for hans vedkommende.

I disse studerendes perspektiv skal der altså være noget særligt interessant ved det sociale på studiet, som kan konkurrere med deres øvrige aktiviteter, og de skal lige se det hele an, før de lægger ekstra energi i det sociale fællesskab. Fx forklarer Søren, at han umiddelbart gerne vil deltage, men at det "kommer meget an på situationen" og "kommer meget an på menneskene".

3.3.2 Ser ikke frem til sociale studiestartsaktiviteter

Selve introforløbets sociale aktiviteter er ikke noget, som den faglige netværker ser særligt frem til. Den faglige netværker bryder sig især ikke om lege og aktiviteter, som kun har til formål, at studerende skal lære hinanden at kende. Derimod har den faglige netværker forventninger om, at aktiviteter som fx gruppearbejde, som kan kombinere det sociale med den faglige dimension, er en god måde at lære sine medstuderende at kende på.

Et eksempel på dette perspektiv kommer fra Søren, som er sidst i 20'erne, der bl.a. har nogle forbehold over for nogle af de aktiviteter, som han forestiller sig bliver en del af introforløbet:

Så skal vi lege navneleg, og så skal vi lave teambuildingaktiviteter. Forstå mig ret. Teambuilding er jo fint nok, men der er grænser for, hvad man har lyst til at være med til, når man rammer en vis alder.

Søren, multimediedesignstuderende

Oliver er ligeledes lidt urolig for, hvilke aktiviteter der kan være planlagt som del af introforløbet. Han fortæller:

Når man starter et eller andet sted, på en skole eller lignende, så skal man lave alle mulige mærkelige teambuildingaktiviteter og sådan noget. Det orker jeg ikke. Det gider jeg sgu ikke. Det er det, jeg frygter ved studiestarten.

Oliver, design-/produktionsteknologistuderende

Selvom Oliver synes, at det kan være spændende at møde nye mennesker, betragter han de sociale studiestartsaktiviteter, som nogle der skal overstås, så man bagefter kan åbne sig lidt mere op. En anden studerende, Lars, fortæller, at han ikke ønsker at deltage i en rustur, men at han meget gerne vil være med i gruppearbejde på studiet.

3.4 Initiativtageren

Initiativtageren er karakteriseret ved at være meget socialt udadvendt og motiveret for at lære sine nye medstuderende at kende og ved at tage initiativ til aktiviteter, som kan være med til at opbygge det sociale fællesskab på studiet

3.4.1 Har store forventninger til det sociale fællesskab

Initiativtageren har et rigt socialt liv, men glæder sig til at få et endnu rigere socialt liv igennem studiet, hvor initiativtageren forventer at deltage meget engageret i det sociale. Det sociale fællesskab er altså noget, som initiativtageren har store forventninger til og ser meget frem til – måske mere end til det faglige på studiet. Initiativtageren forventer før studiestart hurtigt at komme godt ind i det sociale fællesskab og håber på en hverdag med kontakt til mange forskellige medstuderende.

Betina fortæller fx, hvordan hun glæder sig til at møde de andre, og hvordan det er rigtig vigtigt for hende at få nye venner. Hun glæder sig til at få en hverdag, hvor hun er i kontakt med mange mennesker:

Jeg ser frem til at få sådan en hverdag, som man havde på gymnasiet, hvor man møder op og er sammen med en masse mennesker. Og så ser jeg bare frem til at se, hvordan det hele kommer til at foregå, og hvordan undervisningen bliver. Jeg glæder mig bare til at se, hvad det er for noget, og møde de andre.

Betina, design-/produktionsteknologistuderende

I modsætning til nogle af de eftertænksomme studerende, som er bekymrede for, om der bliver for mange mennesker, de skal forholde sig til, er Betina spændt på, hvordan det bliver kun at være en lille klasse på ca. 10 personer.

3.4.2 Forventer at tage initiativ til sociale aktiviteter

Initiativtageren er også kendetegnet ved gerne at ville være med til at præge det sociale liv på studiet og gerne at ville tage initiativ til at sætte sociale arrangementer i gang. Initiativtageren forventer, at der vil være nogle medstuderende, som gerne vil deltage i sociale aktiviteter, men som ikke nødvendigvis har lyst til at sætte dem i gang og stå for planlægning og organisering af dem. Derfor vil initiativtageren gerne bidrage til det sociale fællesskab ved at sætte aktiviteter i gang, som mindre initiativrige medstuderende kan deltage i.

Troels er et eksempel på en studerende, som giver udtryk for at være meget socialt orienteret, og han forventer før studiestart, at han vil prøve at skabe opbakning til sociale aktiviteter. Da vi spørger ham, om han kunne forestille sig at være en drivkraft for sociale aktiviteter, bekræfter han:

Det kunne jeg sagtens. Det kan jeg godt lide. Der sidder altid mange, som rigtig gerne vil være med til noget, men helst bare kun vil deltage.

Troels, design-/produktionsteknologistuderende

Troels vil altså også gerne tage initiativet for at give andre mulighed for at deltage i noget socialt.

4 De studerendes første oplevelser på studiet

I dette kapitel møder vi de studerende efter deres studiestart, når de har haft deres første oplevelser af introforløb og dagligdag på studiet. De studerende har på dette tidspunkt fået erfaringer med selve studiestartsforløbet, med deres hold og med samarbejde med deres medstuderende i grupper.

Vi viser, hvordan de fire forskellige typer studerendes deltagelse i det sociale fællesskab på studiet udvikler sig, og viser empiriske eksempler på disse perspektiver fra de enkelte studerende i undersøgelsen.

Vores interviews med de ansvarlige for studiestarten viste, at alle uddannelsesinstitutionerne i til-læg til introduktionsforløbene for nye studerende plejer at bidrage til det sociale sammenhold med andre sociale aktiviteter i løbet af semestret som fx fredagsbarer og studiefester. Men pga. covid-19-pandemien var uddannelsesstederne pålagt restriktioner, som medførte store ændringer i introforløbene og aflysning af sociale aktiviteter. De første uger på studiet var derfor præget af faglige og praktiske informationer og få sociale aktiviteter, og de studerende måtte ifølge restriktionerne kun være sammen med deres egne hold. Derfor havde de nye studerende en mindre kontaktflade og dermed færre nye sociale relationer end almindeligvis ved studiestart. Til gengæld opfandt studiestederne nye tiltag til at fremme det sociale fællesskab, som fx bordfodbord i holdets eget lokale og middage for små grupper af studerende.

4.1 Den eftertænksomme studerende

Den eftertænksomme studerende oplever en lettelse efter studiestarten, hvor mødet med de medstuderende har været bedre end frygtet. Den eftertænksomme studerende er især glad for de muligheder, der er for at lære medstuderende at kende i mindre grupper, hvilket, især hvis samarbejdet er vellykket, kan bidrage til at gøre den studerende mere tryk i det sociale fællesskab. Den eftertænksomme kan dog også opleve at blive frustreret og ked af det, hvis det ikke lykkes at deltage så meget i aktiviteterne som håbet, og kan opleve, at det er svært at gøre opmærksom på særlige behov.

4.1.1 Er lettet over studiestart og mødet med de medstuderende

Den eftertænksomme studerende føler sig lettet efter den allerførste tid på studiet. Det har vist sig, at det ikke har været så slemt som forventet at træde ind i det sociale fællesskab på studiet. Introforløbet har ikke stillet så store krav til de studerendes sociale deltagelse som frygtet, og i hverdagen er den eftertænksomme studerende positivt overrasket over sine medstuderende, som er mere imødekommende, end den eftertænksomme studerende havde forventet. På trods af de gode erfaringer er denne type studerende dog ikke nødvendigvis klar til at deltage i flere eller større sociale arrangementer.

En af de studerende, der ser positivt på de aflyste sociale aktiviteter i introforløbene, er Vibeke. Selvom hun gerne vil finde nogen, som hun kan snakke og arbejde godt sammen med, oplever hun det som overvældende og energikrævende at være sammen med andre. Hun oplever det derfor som en lettelse, da introforløbet på Vibekes studie bliver skåret ned fra de oprindeligt planlagte to uger til tre-fire dage. Hvis det stod til hende, kunne introforløbet blot bestå af en enkelt dags introduktion til det faglige. Her fortæller hun om sit syn på et konkret festligt arrangement, der blev aflyst:

Jeg havde ikke noget imod, at det blev aflyst. For jeg gider alligevel ikke med. Og så virker jeg ikke som sådan en outsider. Jeg tænkte bare: "Yes!"

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Vibeke fortæller, at hun er blevet inviteret med til nogle andre arrangementer af sine medstuderende, som hun synes er søde, men at hun stadig fastholder, at hun ikke deltager i sociale arrangementer, selvom hun synes, at hendes medstuderende for det meste er søde:

De fleste af dem vil gerne lave meget socialt. Men jeg har ikke lyst til det. Jeg er blevet inviteret med til de sociale ting, men enten er jeg ikke taget med, eller også er det ikke blevet til noget.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Helle er et andet eksempel på en studerende, som er lettet over de ændringer, som nedlukningen betød. Hun synes, at det er dejligt, at der pga. covid-19-pandemien ikke forventes, at man giver hånd, krammer og dukker op til fredagsbar:

Jeg er faktisk glad for det. Særligt ift. min sygdom har jeg været glad for, at der ikke har været presset noget ned over hovedet på mig, om at jeg har skullet blive efter skole og tale med de andre. Det er ligesom blevet socialt acceptabelt, at man holder sig for sig selv, og at man går hjem, når man har fri. Så det er jeg glad for.

Helle, bygningskonstruktørstuderende

Men hvor Vibeke lader til at have taget en ret klar beslutning om ikke at deltage, er Helle ikke lige så afklaret om dette. Hun synes, at det er svært. Hun vil egentlig gerne deltage, men har en fysisk funktionsnedsættelse, som hun ikke ønsker at gøre opmærksom på:

En af dagene i introforløbet var vi ude og gå en tur, hvor en af lærerne fortalte noget undervejs. Han spurgte, om der var nogen, der var dårligt gående. Men jeg havde ikke lyst til at sige ja, for jeg ville ikke have, at alle skulle tænke, at jeg var invalid. Men det var faktisk en virkelig hård dag at komme igennem. Det var meningen, at vi skulle tale med hinanden, da vi gik på den tur, men jeg følte ikke rigtig, at jeg kunne, fordi jeg var så stakåndet. Men det var sikkert et godt initiativ for raske mennesker.

Helle, bygningskonstruktørstuderende

4.1.2 Er glad for at være sammen med medstuderende i mindre grupper

Den eftertænksomme oplever, at gode erfaringer fra samarbejde med medstuderende i mindre grupper har stor betydning for oplevelsen af tryghed i det sociale fællesskab på studiet. Det drejer sig dels om, at den eftertænksomme studerende er glad for, at de studerende er inddelt på mindre hold, og at de pga. coronarestriktionerne kun skal forholde sig til de andre studerende på holdet, men det drejer sig også om erfaringer med gruppearbejde.

Et eksempel på en studerende, som er glad for at være sammen med sine medstuderende i så små grupper og hold som muligt, er Anders, som udtrykker, at han forventer, at jo mindre hans hold bliver, efterhånden som nogle af hans medstuderende falder fra studiet, jo stærkere bånd kan de knytte.

En studerende, som oplever, at gruppearbejde er en vej til at føle sig tryk i det sociale fællesskab, er Andreas. Han giver fx udtryk for, at de studerende lærer hinanden godt at kende ved at samarbejde omkring noget fagligt, og han beskriver endda gruppearbejdet som et vendepunkt for sin deltagelse i det sociale fællesskab:

Jeg var meget bekymret over, hvorvidt jeg ville komme i en klasse, hvor jeg ville passe ind. Jeg vil sige, at den bekymring fortsatte det første stykke tid. For jeg følte ikke helt, at jeg var en del af klassen. Hvor alle andre havde noget socialt sammen, så sad jeg bare stille med mig selv og var ikke en del af noget. Men efter jeg er begyndt med gruppearbejde, og jeg har lært folk at kende, så har det været bedre. Jeg føler, at jeg er lidt mere en del af klassen, og at jeg kan snakke lidt med forskellige folk.

Andreas, multimediedesignstuderende

Ligeledes sætter Lucas pris på gruppearbejdet. Han følte sig usikker i de mere uformelle ”teambuilding-aktiviteter” i introforløbet, men gruppearbejdet har givet ham bedre muligheder for at lære de andre studerende at kende.

Det gjorde noget godt for mig, at man blev mixet rundt. Så blev man smidt i en gruppe, og så var man lidt tvunget til at snakke med de andre i gruppen og lære dem at kende.

Lucas, bygningskonstruktørstuderende

4.2 Den sociale netværker

Den sociale netværker er skuffet over fraværet af sociale aktiviteter i studiestarten pga. covid-19-pandemien og synes ikke, at man kan lære hinanden godt nok at kende gennem faglige aktiviteter.

4.2.1 Er skuffet over fravær af sociale aktiviteter

Modsat den eftertænksomme type er den sociale netværker blevet skuffet over de nedskalerede introforløb og aflyste sociale aktiviteter pga. covid-19-pandemien. Den sociale netværker betragter det sociale som en vigtig del af at få en god start på studiet og en forudsætning for at klare sig godt på studiet. Selvom den sociale netværker også har sit netværk uden for studiet, så oplever den sociale netværker fraværet af sociale aktiviteter som en stor mangel i studiestarten. Men det er ikke kun covid-19-pandemien, der spiller en rolle for den sociale netværkers skuffelse. Den sociale netværker bliver nemlig også skuffet over at opleve medstuderende, som nedprioriterer det sociale på studiet, i modsætning til sig selv, som har valgt at prioritere det i en periode.

Henriette er et eksempel på en studerende, som har savnet flere sociale aktiviteter i studiestarten, hvor der blot har været en enkelt udendørs fredagsbar med nogle få deltagere:

Jeg synes, fredagsbar er rigtig hyggeligt, fordi man kan lære hinanden at kende. Jeg synes, det er rigtig ærgerligt, at corona skal ødelægge det.

Henriette, bygningskonstruktørstuderende

Hun oplever ikke, at der er opstået et særligt fællesskab eller sammenhold på studiet, som ud over covid-19-pandemien også er præget af, at mange af hendes medstuderende bor langt væk:

Hver anden onsdag har vi tidligt fri, så der sidder vi gerne i grupperne og laver noget. Men ellers når vi så har fri, så vil folk bare gerne hjem, fordi de har været tidligt oppe og afsted. Og jeg skal jo også hente barn, så på den måde er det lidt svært. Derudover er der så også alt det her corona.

Henriette, bygningskonstruktørstuderende

Henrik, der er flyttet til en ny by for at være tæt på studiet, synes, at covid-19-pandemien har gjort det svært for ham at etablere nye sociale relationer. Han synes, at introforløbet, hvor der var nogle små introduktionslege og et løb rundt i byen var godt i betragtning af covid-19-pandemien, men han savnede flere sociale arrangementer som fx fællesspisning. Der har været forsøg på at planlægge flere ting, men de er blevet aflyst pga. covid-19-pandemien. Derudover var Henrik overrasket over, at de kun var meget få studerende på hans hold (under 15), og at ret få af dem boede i studiebyen. Han oplever, at holdet er delt op i to grupper, hvor ca. halvdelen er lidt ældre end de andre og ikke dukker op til undervisningen, og den anden gruppe, som han selv er en del af, kommer til undervisningen. Den gruppe, der deltager i undervisningen, synes han dog har et godt fællesskab, og han nævner bl.a., at de skriver til hinanden, hvis de er syge og ikke kommer en dag. Men som han siger:

Vi er jo også under 15 på uddannelsen, så man må tage, hvad man kan få. Syv er bedre end ingen. Men nej, selvfølgelig er det ikke ret mange. Jeg ville da have ønsket, at der var flere, og at der var noget mere socialt liv. Også at der var flere, der boede i byen.

Henrik, SKAT/Administrationsbachelorstuderende

Når Henrik ikke er på studiet, laver han sit studiearbejde og spiller en del computer, hvor han har et godt netværk, og som han siger: "får noget socialt derigennem".

4.2.2 Synes ikke, at man kan lære hinanden godt nok at kende gennem faglige aktiviteter

Den sociale netværker synes ikke, at man kan lære sine medstuderende tilstrækkeligt at kende igennem gruppearbejde og klasseundervisning. Der er ifølge den sociale netværker behov for, at de studerende oplever hinanden i nogle andre situationer for at kunne lære hinanden godt at kende og skabe et fællesskab.

Et eksempel på en studerende, som ikke synes, at hun kan lære sine medstuderende godt nok at kende gennem faglige aktiviteter, er Laila. Hun så før studiestart frem til at deltage i introforløbet for at give fællesskabet den chance, som hun ikke gav det på sit tidligere studie. Samtidig gav hun udtryk for, at hun gerne ville deltage i sociale aktiviteter, men ”med måde”. Da vi møder Laila anden gang fortæller hun, at hun oplever, at det ikke har været muligt for hende at gennemføre sin ambition om at indgå i et fællesskab på studiet pga. de manglende sociale aktiviteter i introforløbet.

Hun oplever, at hun stadig ikke en måned efter studiestarten kender sine medstuderende, og at det er vanskeligt at lære hinanden rigtigt at kende i undervisningssituationer.

Jeg synes egentlig, at det virker som en okay klasse. Men det er rigtig svært at vurdere, i og med at jeg ikke rigtig har muligheden for at finde ud af, hvem de er. Det kan godt være, at vi har gået her i lidt over en måned, men man lærer jo ikke rigtig hinanden at kende, når man ikke kan møde hinanden i forskellige situationer. Man møder bare hinanden i klassen, hvor læreren snakker, og vi arbejder i en gruppe, hvor vi skal snakke om en eller anden tekst. Det er jo ikke at lære hinanden at kende.

Laila, sygeplejerskestuderende

Laila synes altså ikke, at hun kan lære sine medstuderende tilstrækkeligt at kende gennem gruppearbejde og det faglige arbejde i klassen.

4.3 Den faglige netværker

På dette tidspunkt, hvor de studerende har fået deres første erfaringer med deres medstuderende, kan den faglige netværkers deltagelse bevæge sig i to forskellige baner. Enten holder den faglige netværker fast i at have et stort fokus på det faglige og lægger vægt på at fremstå seriøs over for sine medstuderende, sådan som den faglige netværker lagde op til før studiestart, eller også bliver den faglige netværker mere interesseret i det sociale fællesskab end forventet og begynder at bevæge sin deltagelse i retning af den sociale netværker og initiativtagerens.

4.3.1 Foretrækker fortsat seriøse, faglige aktiviteter

Den faglige netværker ser netop ikke det sociale som en betingelse for at lære sine medstuderende at kende og har derfor, når der ikke har været sociale aktiviteter i studiestarten, heller ikke savnet dem i samme omfang som den sociale netværker. Den faglige netværker synes stadig, at den bedste måde at lære sine medstuderende at kende på er gennem faglige aktiviteter. Selvom den faglige netværker godt kan anerkende, at medstuderende kan have behov for at slå sig løs og feste og for eksempel drikke alkohol for at ”løsne lidt op” og lære hinanden bedre at kende, så er det ikke noget, som den faglige netværker selv oplever et behov for. Tværtimod vil den faglige netværker helst ikke åbne sig mere end højest nødvendigt over for sine medstuderende i forbindelse med festerne og holder derfor lidt igen med sin deltagelse.

Et eksempel på, at en studerende ikke har savnet flere sociale aktiviteter i studiestarten, er Søren. Han anerkender, at introforløbet normalt er en god måde at ryste klassen sammen på. Men aktiviteterne i introforløbet er – i tråd med at han før studiestart udtrykte forbehold over for navnelege og teambuildingaktiviteter – ikke noget, som han personligt har værdsat:

Den sidste dag i introforløbet var der navneleg for tredje gang på en ny måde. Jeg ved sgu ikke. Der skete ikke så meget. Den første dag sad vi bare og kiggede i en time. Den anden dag var vi der halvanden time. Tredje dag var vi der tre timer [...] vi fik ikke noget ud af det.

Søren, multimediedesignstuderende

Søren har ikke personligt savnet flere sociale aktiviteter, om end han erkender, at det ville have været godt for fællesskabet i klassen:

Nej, der er ikke noget, jeg har savnet. Jeg får mit sociale ”fix” andre steder fra. Så for mit vedkommende har det været fint. Men det kunne have været godt for at ruske klassen sammen.

Søren, multimediedesignstuderende

Trine, som i første interview fortalte, at der var grænser for, hvor meget hun ville deltage i sociale aktiviteter, fortæller, da vi møder hende anden gang, for eksempel om en fest:

Jeg tror faktisk, at jeg var en af de første, der gik. Jeg har det sådan, at jeg gerne vil kunne adskille studielivet fra mit sociale liv. Jeg skal ikke være pissefuld og så være taleemnet om mandagen. Jeg ved godt selv, hvornår jeg skal trække mig. Jeg vil godt bare passe mine ting på mit studie. Jeg vil da også gerne have det sjovt med de andre, men jeg vil helst ikke blande tingene for meget sammen og blive for åben og personlig over for de andre.

Trine, sygeplejerskestuderende

Trine vil altså gerne holde lidt igen med, hvilke sider af sig selv hun viser sine medstuderende ved at adskille sit studieliv og sit sociale liv.

4.3.2 Bliver efterhånden mere interesseret i det sociale

På dette tidspunkt, hvor de studerende har fået deres første erfaringer med deres medstuderende, viser det sig, at den faglige netværker kan opdage nye sider af sig selv. Den faglige netværker har fundet ud af, at de medstuderende også har et seriøst ønske om at lære noget på studiet, og har også fundet et større behov hos sig selv end først antaget for at indgå i og bidrage til det sociale fællesskab på studiet. Samtidig oplever den faglige netværker, at de studerendes indbyrdes forskelligheder kan bidrage til det faglige arbejde med forskellige perspektiver. Man kan sige, at den faglige netværker på dette tidspunkt kan blive revet med af en god social og faglig atmosfære og dermed også begynde at engagere sig mere socialt end forventet.

Oliver er et eksempel på en studerende, som efter at være begyndt på studiet giver udtryk for i et relativt hurtigt tempo at bevæge sig i retning af at være betydeligt mere interesseret i det sociale på studiet, end han gav udtryk for, da vi mødte ham før studiestart. Oliver oplever, at han har fået nye venskaber, og fortæller, at han har fået to gode makkere, som han også ses med i fritiden, og han ærgrer sig over, at fredagsbaren er lukket. Det, der tilsyneladende har været udslagsgivende, er, at han har erfaret, at hans medstuderende er seriøse voksne mennesker, som er kommet for at lære noget, og at de mange forskellige typer af mennesker på holdet bidrager med forskellige perspektiver på det faglige, hvilket motiverer Oliver til at deltage mere i det sociale:

Vi er simpelthen så mange forskellige mennesker! Så vi får nogle gode samtaler, og vi får løst nogle fede opgaver på nogle vildt gode måder. Vi er bare så mange forskellige personligheder og baggrunde og sådan noget.

Oliver, design/-produktionsteknologistuderende

Thomas og Lars er også eksempler på studerende, som før studiestart lå mest på linje med den faglige netværker, og som bliver betydeligt mere interesserede i det sociale efter deres første erfaringer på studiet. De bliver faktisk så interesserede, at de begynder at tage initiativ til sociale arrangementer og dermed kommer til at ligne initiativtagertypen. Thomas og Lars bliver overraskede over at opdage deres egne behov for at deltage i et socialt fællesskab på studiet og over deres ønsker om og muligheder for at bidrage til det sociale fællesskab. De har måttet justere deres opfattelser af sig selv på den baggrund.

Da vi mødte Thomas og Lars første gang gav de begge udtryk for nogle forbehold over for at deltage i det sociale fællesskab på studiet, bl.a. med henvisning til at de syntes, de var blevet for gamle til den slags. Da vi møder Thomas anden gang, har han ændret opfattelse:

I starten syntes jeg faktisk, folk var lidt kedelige. Men jeg tror, det var fordi, jeg havde kørt mig selv op til at tænke: ”Okay, nu er jeg 26 år gammel. Skal jeg så til at gå på studie med nogen, der er 19-20 år og lige kommet ud af gymnasiet, som har fart på og bare skal ud og feste hele tiden?” Men sådan var det ikke. De var mere afmålte, og der var ikke rigtig nogen, der gjorde noget fjollet eller dumt. Det er ligesom kommet stille og roligt efter. Jeg er også klar over, at jeg havde sat mine egne forventninger på et forkert sted.

Thomas, sygeplejerskestuderende

Thomas giver også udtryk for at være meget deltagende og tage initiativ til sociale aktiviteter som fx rundbold eller øl i parken, som de studerende selv arrangerer.

Ligeledes fortæller Lars før studiestart, at han ikke kommer for at lære nye mennesker at kende. Men da vi taler med ham anden gang, giver han udtryk for at have et stort socialt engagement, hvor han er en af dem, der bidrager med at igangsætte sociale aktiviteter:

Det [sociale] har klart overrasket mig. Jeg kom jo med sådan en indstilling om, at jeg var der for at lære noget og komme videre i mit liv og blive sygeplejerske. Så jeg havde ikke så store forventninger til det sociale. Men folk har sgu været ret hurtige til at kravle ind under huden på mig. Jeg er blevet tvunget til at revurdere den her lidt lukkede indstilling, jeg kom med. Og nu er det jo bare som at gå i skole igen med et rigtig godt fællesskab og en masse klassekammerater. Det havde jeg bare ikke lige tænkt kunne ske, når man havde nået en vis alder.

Lars, sygeplejerskestuderende

Det er altså kommet bag på Lars selv, at han er blevet så glad for studiefællesskabet, som han ellers troede, at han var blevet for gammel til at værdsætte.

4.4 Initiativtageren

Initiativtageren er ligesom den sociale netværker skuffet over de manglende sociale aktiviteter, men er til gengæld selv klar til at sætte nogle alternative aktiviteter i gang. Derudover er initiativtageren også meget begejstret for sine medstuderende.

4.4.1 Går fra ærgrelse over manglende aktiviteter til initiativ

Initiativtagerens store forventninger til introforløbet og til at lære en større kreds af medstuderende at kende er ikke blevet indfriet på dette tidspunkt. Men samtidig er fraværet af muligheder for deltagelse i sociale aktiviteter iværksat af studiet for initiativtageren netop en anledning til at tage initiativ. Initiativtageren føler nemlig et ansvar for at sætte sociale aktiviteter i gang i fraværet af andre initiativer. Og initiativtageren er bevidst om, at det ikke er alle, der har lyst og overskud til at sætte aktiviteter i gang, selvom de har lyst til at deltage. Initiativtageren har derfor skullet tænke nyt for at sætte sociale aktiviteter i gang, som levede op til restriktionerne. Det har dog også ført til skuffelser, når initiativtageren har planlagt en aktivitet, som så har måttet aflyses, fordi restriktionerne er blevet strammet undervejs.

Betina, som ser sig selv som meget socialt anlagt og havde store forventninger både til introforløbet og til at udvikle nye venskaber på studiet, er et eksempel på en studerende, som ikke fik indfriet sine forventninger i introforløbet:

Altså der var ikke så meget sådan lære-hinanden-at-kende-agtigt pga. corona. Det har jeg har været lidt ærgerlig over, fordi jeg synes, det har stor betydning for, om man har det godt i klassen og sådan. Så det var jeg virkelig skuffet over, der ikke var. Det gik lidt for hurtigt. De der første studiedage, det var meget bare lige en kort navneleg, og så var det ligesom bare i gang med undervisningen. Så det har ikke rigtig været sådan helt noget særligt sådan ved de første studiedage.

Betina, design-/produktionsteknologistuderende

Men selvom studiestedet ikke har planlagt aktiviteter, skal det ikke afholde de studerende fra selv at tage initiativ til nogle aktiviteter. Troels, som før studiestart fortalte, at han var klar til at sætte sociale aktiviteter i gang, har for eksempel holdt den kurs, som han lagde op til før studiestarten trods covid-19-pandemien, idet han har stået for planlægning af et socialt arrangement med go-kart, buffet og bowling, som dog desværre måtte aflyses pga. coronarestriktioner.

4.4.2 Er begejstret for medstuderende og deres forskelligheder

Initiativtageren nyder hverdagen i selskab med sit hold. Initiativtageren er begejstret for og interesseret i sine nye medstuderende og synes, at det er en styrke, at de er meget forskellige indbyrdes. Initiativtageren oplever, at det på trods af restriktionerne er nemt at lære de medstuderende at kende, og at der er plads til alle.

Selvom Betina er skuffet over det begrænsede introforløb, så synes hun egentlig, at det har været nemt at lære hinanden at kende, da de kun er et lille hold på under 15 studerende. Hun oplever en god social stemning på holdet og er selv blevet positivt overrasket over, hvor forskellige de er indbyrdes:

Vi er alle sammen forskellige. Og der er plads til alle. Man føler, at man kan sige det, man vil. Der er en god stemning i klassen og ikke noget, man skal være bange for at sige eller holde sig tilbage med. Man kan snakke åbent og frit, fordi folk er meget åbne og sådan. Det er åbent og rart at være der, fordi der er plads til alle, fordi alle er forskellige.

Betina, design-/produktionsteknologistuderende

Troels oplever, ligesom Betina, at hans medstuderende er meget forskellige: Han synes, at der er en god stemning, og at de forskellige baggrunde giver ham en oplevelse af tolerance:

Hvis der er nogen, der kommer med en joke, så er der ikke nogen, der føler sig stødt. Vi har et meget godt miljø. Alle er lige, og man kommer fra forskellige steder og forskellige baggrunde, og det bliver accepteret. Så der kan man sige, at de fleste, de accepterer hinanden.

Troels, design-/produktionsteknologistuderende

Han peger på, at der er en del med forskellige håndværkeruddannelser, nogle få fra gymnasiet, og at de også er meget spredt aldersmæssigt.

5 Fællesskabet efter første semester

I dette kapitel møder vi de studerende, efter at de har gennemført deres første semester på studiet. Vi ser nærmere på de studerendes oplevelser af fællesskabet, samt hvordan de over tid har udviklet deres deltagelse i det sociale, herunder om de oplever at have knyttet venskaber til medstuderende.

På dette tidspunkt har en del af de studerende fået større eller mindre erfaring med onlineundervisning. Andre har pga. små holdstørrelser kunnet fortsætte med fysisk fremmøde, men står for at skulle i gang med et nyt semester med fuld onlineundervisning. En del af de studerende har også været i deres første praktik.

5.1 Den eftertænksomme studerende

Hvis den eftertænksomme studerende efter det første semester har fået nogle gode erfaringer med sine medstuderende, begynder den eftertænksomme så småt at indgå mere i det sociale fællesskab på studiet. Hvis den eftertænksomme derimod ikke oplever at have succes med sin indsats for at deltage i fællesskabet, begynder den eftertænksomme at trække sig.

5.1.1 Gode erfaringer trækker den eftertænksomme ind i fællesskabet

Efter det første semester på studiet er den eftertænksomme studerende stadig lidt tilbageholdende ift. at deltage i det sociale. Den eftertænksomme har fået sine første erfaringer med sine medstuderende og med at indgå i det sociale på studiet. Her har gruppearbejdet været en god drivkraft for den eftertænksomme studerendes deltagelse i det sociale fællesskab. Hvis erfaringerne med de medstuderende er gode og har givet den eftertænksomme type grund til at føle sig

tryk og ønsket i fællesskabet, så kan den eftertænksomme så småt begynde at se sig selv som del af fællesskabet på studiet. Selvom den eftertænksomme ikke nødvendigvis takker ja til at deltage i sociale aktiviteter, så kan de andre studerendes indsats for at skabe et socialt fællesskab smitte positivt af på den eftertænksomme studerende.

Et eksempel på en studerende, som har fået gode erfaringer med det sociale på studiet, er Vibeke. Før studiestart tilkendegav hun klart, at hun ikke ville deltage i sociale aktiviteter i forbindelse med studiet. Men efter den første del af studiestarten er hun blevet rigtig glad for sit hold. Selvom Vibeke ikke selv tager så meget initiativ til at tale med sine medstuderende og ikke hidtil har ønsket at deltage i sociale arrangementer, så sætter hun pris på, at hendes klasse har været gode til at arrangere uformelle sociale arrangementer. Vibeke er glad for, at hendes medstuderende inviterer hende med, samtidig med at de respekterer, at hun siger nej. I forbindelse med at hun fortæller om et cykelarrangement, som de forsøgte at organisere, siger hun for eksempel:

Hele klassen bliver inviteret. Og selvom jeg ikke rigtig snakker med nogen, har de flere gange spurgt: ”Skal du ikke med? Kom nu!”. Jeg synes, det er en rigtig god klasse.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Og direkte adspurgt, om hun føler sig som del af et fællesskab, svarer Vibeke:

Altså jeg føler, at hvis jeg vil være med, så er der plads til mig. Det føles ikke, som om at hvis jeg siger nej til en plads, så får jeg ikke tilbudt en plads igen. Det føles mere, som om de siger: ”Pladsen er åben hele tiden. Hvis du ikke vil nu, er det fint nok. Så kommer du bare med på et andet tidspunkt, når du har lyst”.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Vibeke synes i det hele taget, at det sociale på studiet har været bedre, end hun forventede. Og da vi til sidst spørger hende, om hun oplever at have udviklet sig fagligt eller socialt, fortæller hun:

Altså, det er ikke en kæmpe udvikling. Men jeg føler, det højst sandsynligt kan blive bedre med det sociale for mig. Jeg vil gerne give det et forsøg med at prøve at være med til flere ting, nu når der bliver mindre corona. Fordi det virker bare som en åben klasse. Folk vil gerne have andre med.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

Vibeke lægger altså op til at blive mere interesseret i selv at deltage i det sociale, da hun er et halvt år inde i studiet og desuden er blevet tryk ved sine medstuderende, som hun oplever er interesserede i hende og gerne vil være sammen med hende.

Vibekes oplevelser er også et eksempel på, at gruppearbejdet kan være en god drivkraft for det sociale. Noget af det, som hun sætter pris på, er, at det er underviserne, der sammensætter grupperne, fordi hun selv er tilbageholdende ift. at spørge andre, om de vil arbejde sammen med hende:

Det gør mig ikke noget [at underviserne sammensætter grupperne]. For ellers ender jeg bare med at spørge de samme igen, for jeg tør ikke spørge andre. Det er rart nok, at det bliver gjort for én.

Vibeke, bioanalytikerstuderende

For Anders og Andreas har det været udslagsgivende, at de har oplevet et godt samarbejde med andre studerende og at blive accepteret af de andre studerende, på trods af at de føler sig anderledes eller ser anderledes ud end de andre studerende.

Efter det første semester fortæller Anders, at han gerne vil deltage i flere sociale aktiviteter. Han er i det hele taget blevet positivt overrasket over sine medstuderende:

Jeg er meget glad for dem, jeg går i klasse med. Jeg synes, de er meget åbne. Jeg er altid lidt bange for ikke at blive accepteret, da jeg klæder mig lidt anderledes end de fleste. Men folk kommenterer ikke rigtig på det. Så jeg føler i hvert fald ikke, at jeg bliver diskrimineret.

Anders, design-/produktionsteknologistuderende

Andreas har en lignende oplevelse af, at blive accepteret, selvom han føler sig lidt anderledes, som er vigtig for hans lyst til at deltage:

Altså, jeg synes altid, jeg har lidt svært ved at passe ind. Jeg synes altid, jeg er lidt anderledes end folk. Jeg har fundet én på studiet, som jeg snakker godt med. Vi er lige mærkelige [griner], hvis man kan sige det på den måde.

Andreas, multimediedesignstuderende

Andreas og Anders er også eksempler på studerende, som før studiestart så studiestarten som en anledning til at arbejde med at blive en større del af det sociale. Anders beskriver sin udvikling, når han ser tilbage på det sidste halve år:

Jeg synes, jeg er blevet bedre til at snakke med andre og være social. Det er en af de ting, jeg har svært ved, og som jeg gerne vil udfordre mig selv på. Selv i mit privatliv har jeg svært ved at snakke med bestemte folk. Jeg er ikke den bedste til kommunikation. Pga. nogle traumer over-tænker jeg en del og synes, det er lidt svært at finde ud af, hvad man specifikt skal sige for ikke at støde andre. Men jeg synes, jeg er blevet bedre til at slappe af med det igennem studiet.

Anders, design-/produktionsteknologistuderende

Det ser altså ud til, at både Anders' og Andreas' anstrengelser for at blive en del af det sociale fællesskab har båret frugt.

5.1.2 Dårlige erfaringer trækker den eftertænksomme væk fra fællesskabet

Den eftertænksomme studerende kan godt være tilbageholdende med at give udtryk for sine behov og ønsker til deltagelse i fællesskabet. Det kan være ud fra et ønske om ikke at gøre opmærksom på sig selv eller for ikke at være til gene for andre og stå i vejen for andres sociale aktiviteter og læring. Men den eftertænksomme studerende kan samtidig også opleve, at de medstuderende ikke anerkender eller imødekommer de behov og ønsker til deltagelse, som den eftertænksomme giver udtryk for. Erfaringer med situationer, hvor denne type studerende ikke har haft lyst til at gøre opmærksom på sine behov og ønsker, og med medstuderende, der ikke anerkender den eftertænksomme studerendes behov og ønsker, kan føre til, at den eftertænksomme studerende trækker sig fra at deltage i det sociale fællesskab på studiet.

Et eksempel på en studerende, der trækker sig fra fællesskabet, er Lisbeth, som beslutter sig for at stoppe helt på studiet. Lisbeth giver både før og umiddelbart efter studiestart udtryk for at være meget socialt interesseret og har ikke umiddelbart givet udtryk for perspektiver i tråd med den eftertænksomme studerende. Hun har tidligere gået på et andet studie og erfaret, at det er vigtigt at deltage i det sociale fællesskab for at komme godt igennem studiet, og deltager også i det. Lisbeth

har, ligesom Andreas og Anders, set sit nye studie som en anledning til at arbejde med at overkomme nogle af sine betænkeligheder ved at indgå i et sociale fællesskab og vise over for sig selv, at hun er kommet videre ift. sine udfordringer med social angst. Derfor har hun hverken fortalt medstuderende, undervisere eller os om, at hun har udfordringer med social angst og tidligere har været i behandling for det:

Jeg ved ikke, om jeg nævnte det til vores første interview, for jeg er så vant til at snakke uden om det. Men jeg har førhen haft angst i gymnasiet. Jeg har taget medicin for det i mange år, men er stoppet for nogle år siden. Men jeg kunne godt mærke, at mens jeg var på studiet, at der stadig var nogle ting, som ikke gjorde det nemmere at være der.

Lisbeth, bioteknologistuderende

Lisbeth har bemærket, at studiestedet har givet de studerende mulighed for at fortælle om deres behov for hjælp:

Jeg synes egentlig, at underviserne var rigtig gode til i starten at sige, at hvis man havde nogle vanskeligheder – og det kunne være alle mulige vanskeligheder – så skulle man endelig, jo før, jo bedre, gå til den og den og fortælle det, så de kunne hjælpe én.

Lisbeth, bioteknologistuderende

Men for Lisbeth har det været for svært at overvinde sig selv til at fortælle om sine udfordringer til andre. Da vi spørger hende, hvordan andre skulle have kunnet få øje på, at hun havde de udfordringer, som hun fortæller om, siger hun, at hun ville have behov for at kunne fortælle om det anonymt, hvilket hun medgiver betyder, at det ville blive svært for nogen på studiestedet at hjælpe hende. Lisbeths perspektiv viser altså, at det kan være meget svært for andre at identificere en eftertænksom studerende, som kan have brug for hjælp til at blive en del af fællesskabet på studiet, fordi den eftertænksomme studerende ikke har lyst til at gøre opmærksom på sine udfordringer.

Helle er et andet eksempel på en studerende, som får nogle dårlige erfaringer med det sociale fællesskab i løbet af det første semester. Helle ville i udgangspunktet egentlig gerne deltage i sociale aktiviteter, men pga. sine fysiske begrænsninger, som hun ikke ønskede at gøre sine medstuderende og undervisere opmærksom på, syntes hun, at det var svært, og hun oplevede at have et dårligt forløb med en studiegruppe, som hun oplevede ikke havde forståelse for hendes helbredssituation. Helle oplever, at online-undervisningen, som kommer i gang pga. covid-19-pandemien i løbet af semesteret, fungerer godt for hende, og hun tager konsekvensen af dette ved at flytte over til studiets e-læringshold. Helle beskriver fordelene for hende ved online-undervisningen:

Selvom jeg godt ved, at der er mange, der har det helt forfærdeligt med alt det corona, så har jeg det faktisk rigtig godt. Jeg får lov at blive derhjemme, og jeg kan sove, når jeg har brug for det ift. min sygdom. Jeg føler ikke, der er det samme pres, som jeg tror, der normalt vil være.

Helle, bygningskonstruktørstuderende

Helle har nu også fået en studiegruppe på e-læringsholdet, som hun er glad for, og som holder motivationen oppe. De har lavet en facebookgruppe, som de bruger til at kommunikere og hjælpe hinanden, og gruppen fylder egentlig mere for hende i løbet af ugen, end undervisningen gør. Helle har altså ikke trukket sig helt fra studiet, men er blevet hjulpet lidt på vej af coronasituationen til at finde et nyt socialt fællesskab, som passer bedre til hendes behov for at deltage i et socialt fællesskab på studiet.

5.2 Den sociale netværker

Den sociale netværker er godt træt af covid-19-pandemiens betydning for fællesskabet på studiet og oplever situationen som demotiverende. Hvis det er lykkedes for den sociale netværker at skabe et vist netværk på studiet, før undervisningen blev online, kan den sociale netværker bruge dette til at opretholde en motivation, men hvis ikke det er lykkedes, har motivationen for studiet svære vilkår hos den sociale netværker.

5.2.1 Oplever coronarestriktionerne som demotiverende

Den sociale netværker ærgrer sig fortsat over, at der ikke har været så mange muligheder for at lære sine medstuderende at kende. Oplevelsen af, at det sociale har været overladt helt til de studerende selv at skabe, betyder, at selvom den sociale netværker stadig hænger i med det faglige, så er det slet ikke lige så sjovt, som det kunne have været. Den sociale netværker savner en oplevelse af det fællesskab, som den sociale netværker havde forventet at finde på studiet, men som ikke er der. Den sociale netværker har tidligere givet udtryk for at prioritere sit netværk uden for studiet højt, men nu er også disse netværk pressede pga. coronarestriktioner.

Et eksempel på, at en studerende oplever det manglende sociale liv og fællesskab som demotiverende for studiet, er Sussie. Al hendes undervisning foregår online, og de sociale aktiviteter er på pause. Hun er egentlig stadigvæk glad for studiet, men synes, at hendes humør er meget påvirket, og at hun hurtigt bliver træt:

Jeg synes egentlig, at selve studiet går meget godt, og jeg er stadig glad for det. Men jeg kan godt mærke, at det her corona sætter en stopper for mange ting. Også det sociale liv. På den måde er det hårdt både privat og studiemæssigt.

Sussie, SKAT/Offentlig administrationsstuderende

Sussie fortæller, at hun oplever at være træt, i dårligt humør, uoplagt og at have svært ved at komme i gang. En anden studerende, som oplever, at coronasituationen udfordrer motivationen, fordi det sociale sættes på pause, er Johnny:

Der mangler afveksling fra studiet. Det sociale og alle de ting, man laver omkring et studie, der gør, at det er lidt nemmere at holde ved.

Johnny, sygeplejerskestuderende

5.2.2 Kan bruge gode relationer med medstuderende til at opretholde motivationen

Hvis det sociale er løbet godt i gang for den sociale netværker, så fastholder og udvikler den sociale netværker sine nye relationer blandt de medstuderende, som den sociale netværker kan bruge som støtte i forbindelse med covid-19-pandemien. Hvis det sociale ikke fungerer så godt på studiet, begynder den sociale netværker at se sig om efter andre muligheder i sine andre relationer.

Et eksempel på en studerende, som har fået et netværk blandt sine medstuderende, som hun kan bruge til at komme igennem situationen med covid-19-pandemien, er Sussie. Hun fortæller, at der er flere, der som hende føler sig presset over, at de er gået over til onlineundervisning, hvor studiestedet også har samlet flere studerende til undervisningen, så de ikke længere er sammen med deres oprindelige hold, hvilket Sussie har oplevet som meget demotiverende. Hun fortæller, at hvis

ikke de fik registreret fravær, ville hun nok ikke dukke op til onlineundervisningen. Men Sussie fortæller, at hun er i en studiegruppe, hvor de har snakket godt sammen fra start af, og at de ved overgangen til onlineundervisningen fortsat er i kontakt over Messenger:

Vi har lovet hinanden at hjælpe hinanden igennem det. Vi holder hinanden op på, at vi skal huske at møde op til undervisning og huske at lave vores ting. Og vi snakker sammen dagligt om studiet for at holde hinanden i gang, så vi ikke mister modet.

Sussie, SKAT/Offentlig administrationsstuderende

Modsat Sussie så har Johnny ikke nået at opbygge så gode nye relationer på studiet, bl.a. fordi de hurtigt gik over til onlineundervisning og praktik. Han synes, at han har mistet kontakten til sine medstuderende, i takt med at der er kommet flere coronarestriktioner:

Man får ikke snakket med hinanden, som man gør, når man er derovre. Nu står man bare op og laver mad og kaffe, og så sætter man sig foran en skærm. Man har ikke sagt noget endnu. Så man er ikke helt vågen.

Johnny, sygeplejerskestuderende

Den manglende kontakt har givet anledning til, at Johnny er begyndt at genoverveje at søge ind på den en uddannelse, som han har søgt ind på flere gange tidligere, og som var hans førsteprioritet ved sidste ansøgningsrunde.

5.3 Den faglige netværker

På dette tidspunkt er den faglige netværker på baggrund af gode erfaringer med faglige samarbejder med medstuderende blevet mere motiveret for at få nye venner og nye sociale relationer igennem studiet.

5.3.1 Er interesseret i nye sociale relationer

I kapitel fire beskrev vi, hvordan den faglige netværker efter studiestarten enten holdt fast i sit ønske om at fokusere på det faglige frem for det sociale eller begyndte at udvikle sig i retning af at blive mere socialt interesseret. Efter det første semester er det generelt en mere socialt interesseret version af den faglige netværker, der dominerer billedet af den faglige netværker. Den faglige netværker er altså på dette tidspunkt blevet mere åben over for det sociale på studiet, omend der ikke er så mange muligheder for at mødes fysisk. Udslagsgivende for den større interesse for det sociale er for den faglige netværker nogle gode erfaringer med fagligt samarbejde med de medstuderende og opbygningen af venskaber med enkelte medstuderende, som den faglige netværker arbejder godt sammen med. Den faglige netværker oplever således, at deltagelse i det sociale fællesskab på studiet ikke kun handler om fester og introforløb, men også kan handle om at opbygge nære relationer, som både kan bruges privat og fagligt.

Samlet set kan man sige, at de studerende, som før studiestart gav udtryk for at have stort fokus på det faglige og mindre interesse i det sociale, i forskellige tempi har bevæget sig i retning af at kunne se større værdi i det sociale fællesskab på studiet. De er tilsyneladende blevet overbevist efter at have fået erfaringer med gode samarbejder med medstuderende og oplevet, at forskelligheder imellem medstuderende kan være med til at bidrage positivt til det faglige miljø. Søren og Trine er eksempler på studerende, som også efter studiestart var lidt forbeholdne over for at deltage i det sociale, men som nu efter et halvt år på studiet er blevet mere interesseret i at deltage i det sociale fællesskab.

Søren fortæller, at han taler om både faglige og sociale ting med de fleste i sin klasse. Da de har lavet meget gruppearbejde, har der været god mulighed for at lære hinanden at kende, og det er også blevet til ”en enkelt øl på pubben”. Søren har tidligere været skeptisk over for at skulle arbejde i grupper, men har haft en rigtig god oplevelse i et samarbejde. Da vi spørger Søren, hvordan han synes, at han personligt har udviklet sig siden studiestart, siger han, at han er begyndt at åbne mere op for sine sociale egenskaber:

Jeg er begyndt at åbne op for mine sociale egenskaber. De har nok været lukket ned i et par år [...] Jeg har ikke lukket mig så meget inde, så udadvendt er nok det perfekte ord for det. Det har nok haltet lidt de sidste par år, men det er på vej tilbage, kan jeg mærke.

Søren, multimediedesignstuderende

5.3.2 Har fokus på enkelte, fagligt funderede venskaber

Den faglige netværker har fået et eller flere nære bekendtskaber, som den faglige netværker oplever er eller kan blive til venskaber. Afsættet for venskabet er fagligt, fx en læsemakker eller et gruppearbejde og oplevelsen af at have den samme tilgang til studiet og de medstuderende, dvs. det samme faglige og sociale engagement. For den faglige netværker, som ikke er så interesseret i store fester og større sociale aktiviteter, er venskabet en vigtig del af at føle sig som del af et socialt fællesskab på studiet.

Et eksempel på dette er Trine, som tidligere har givet udtryk for, at det ikke var så vigtigt for hende at deltage i sociale aktiviteter og få nye venner, fordi hun har rigeligt private relationer. Trine fortæller, at hun har fået en god veninde, som hun både har skrevet opgaver med og ses med privat. Hun fortalte veninden om, at hun skulle interviewes:

Jeg kan huske, at du spurgte mig til det første interview, inden jeg startede, om jeg tænkte, at jeg ville få nogle venner på studiet. Og der mener jeg, at jeg sagde: ”Næ, det regner jeg ikke med”. Men hun (den nye veninde) havde det faktisk på samme måde, og det var faktisk meget sjovt, for vi ’bonder’ rigtig godt sammen.

Trine, sygeplejerskestuderende

Trine er altså også blevet lidt overrasket over at have lyst til at indgå et nyt venskab på studiet.

5.4 Initiativtageren

Initiativtageren savner stadig fester og det daglige fællesskab på studiet, som covid-19-pandemien står i vejen for. Men så snart restriktionerne bliver ophævet, vil initiativtageren være klar til at sætte sociale aktiviteter i gang.

5.4.1 Savner fest og fællesskab

Initiativtageren, som er begejstret for sine medstuderende og oplever at få energi og motivation af at være sammen med dem, kan i forbindelse med praktik, eksamensperiode og overgang til onlinundervisning godt opleve det som lidt usikkert eller utrygt, at kontaktfladen til de medstuderende bliver mindre, og at der ikke er så mange medstuderende, som opsøger initiativtageren.

Et eksempel på en studerende, som udtrykker, at han er lidt utryg ved situationen, er Thomas. Thomas er en af de studerende, som før studiestart lagde ud med at give udtryk for, at han lagde større

vægt på det faglige end på det sociale, men som over tid udviklede sig til at blive meget socialt orienteret og tage initiativ til sociale arrangementer. Denne nye position fastholder han og forklarer:

Jeg var nervøs i starten for, at det sociale ikke ville være noget for mig. Jeg var faktisk rimelig overbevist om, at jeg bare skulle have en uddannelse og ikke behøvede at være social. Men det kan jeg ikke. Det tror jeg, der er mange, der ikke kan.

Thomas, sygeplejerskestuderende

Da vi spørger Thomas, om han stadig har en følelse af fællesskab på trods af covid-19-pandemien og restriktionerne, svarer han:

Ja, det synes jeg. Der er stadig en fællesskabsfølelse. Den er ikke lige så stærk, som den har været. Og jeg er bange for, at de andre mister den. Da vi stadig mødtes, kunne jeg godt få nogle beskeder fra nogle af mine medstuderende, der spurgte, hvordan jeg lige havde gjort dit og dat. Men jeg hører sgu ikke fra dem længere.

Thomas, sygeplejerskestuderende

Selvom Thomas affinder sig med situationen, så mener han, at det ville have været anderledes, hvis der ikke havde været en covid-19-pandemi. Han fortæller, at der var en periode, hvor han nåede at begynde at se venner fra studiet uden for studiet, men at de ikke ses lige nu, om end de stadig taler sammen.

Jeg tror klart, at det at få skabt nye sociale relationer og venskaber på studiet havde haft en højere prioritering for mig, hvis ikke jeg skulle holde styr på, hvem jeg gerne vil og må se. Jeg ville have prøvet at arrangere noget fest eller ”lad os tage ud og drikke nogle øl-arrangementer”, hvis ikke det var sådan her nu.

Thomas, sygeplejerskestuderende

5.4.2 Er stadig klar til at tage initiativ

Initiativtageren er efter et semester, der har været tyndt med de sociale arrangementer, som initiativtageren havde glædet sig til, stadig ved godt mod. Initiativtageren er faldet rigtig godt til socialt og sætter pris på hverdagen med sine medstuderende, som initiativtageren oplever at have et godt fællesskab med. Initiativtageren kan godt synes, at det er ærgerligt, at der ikke er flere fester, og selvom initiativtageren har forsøgt sig, så har det ikke været let at sætte sociale arrangementer i gang uden for studiet. De festlige aktiviteter er sat på pause, men initiativtageren er klar til at tage initiativet igen, så snart det bliver muligt.

Thomas er et eksempel på en studerende, som giver udtryk for at være optimistisk og klar til at komme i gang med det sociale fællesskab på studiet igen, så snart coronarestriktionerne lettes. Thomas fortæller, at han:

[...] var nervøs for, at fællesskabet skulle forpurre af corona. Det er det jo på sin vis også blevet, men jeg synes, at vi har været gode til at tilpasse os og sørge for at få et fællesskab alligevel på de måder, vi nu kunne. Så jeg forventer, at det bliver endnu bedre med tiden.

Thomas, sygeplejerskestuderende

Et andet eksempel er Troels. På Troels' studie har de været så få på holdet, at de ikke har skullet undervises online før fra januar. Troels synes, at det sociale på studiet er fint, og at gruppearbejdet har betydet rigtig meget for, at de har det godt sammen:

Det er et socialt hold, vi er på. Der er en god harmoni med jokes og sådan nogle ting. Jeg synes, det kører, og alle deltager. Selvfølgelig er der nogen, der er lidt mere tilbageholdende, men jeg synes, det harmonerer rigtig godt, og at alle kan sammen.

Troels, design-/produktionsteknologistuderende

Men Troels synes også, det har været ærgerligt, at der ikke har været mulighed for at lave noget socialt pga. covid-19-pandemien. Han har været involveret i forskellige forsøg på at sætte ting i gang i løbet af semesteret, men som han konstaterer:

Det er svært at gøre noget, når man ikke må gøre noget.

Troels, design-/produktionsteknologistuderende

Appendiks A – Litteraturliste

- Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse i de sociale kontekster. I: Nielsen, K. & Kvale, S. (red.), *Mesterlære. Læring som social praksis (976-99)*. København: Hans Reitzels Forlag.
- EVA (2017). *Studiestartens betydning for frafaldet på videregående uddannelser*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2018a). *Gymnasiale karakteres betydning for frafald på erhvervsakademierne*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2018b). *Gymnasiale karakteres betydning for frafald på professionshøjskolerne*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2019). *Helbred blandt studerende på videregående uddannelser – En undersøgelse af forhold mellem studerendes helbred, studieliv og frafald*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2020a). *Et nyt perspektiv på faglige og sociale aspekter af studielivet*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2020b). *Fagligt engagement og social tilknytning – fra teoretiske begreber til empirisk måling – Teoretisk baggrund og dokumentation*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2021a). *Studerendes oplevelse af introforløbet under COVID-19*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA. (2021b). *Trivsel blandt nye studerende i 2020*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- Gregersen, A.F.M., Holmegaard, H.T., & Ulriksen, L. (2021). Transitioning into higher education: rituals and implied expectations. *Journal of Further and Higher Education*.
- Halkier, B. (2011). Methodological Practicalities in Analytical Generalization. *Qualitative Inquiry*, 17 (9), 787-797.
- Hasse, C. (2008). Learning and transition in a culture of playful physicists. *European Journal of Psychology of Education*. 23 (2), 149-164.
- Ingholt, L., Sørensen, B.B., Curtis, T., & Frank, V.A. (2010). Unges perspektiver på fællesskaber og uddannelsesforløb på tekniske skolers erhvervsuddannelse. *Psyke og Logos*, 31, 107-124
- Lave, J., & Wenger, E. (2003). *Situeret læring – og andre tekster*. København: Hans Reitzel.
- Madsen, M. (2018). *Fællesskabets Ingeniører – en antropologisk analyse af sociale studiestartsaktiviteter for ingeniørstuderende*. Ph.D.-afhandling, Københavns Universitet.

Moesby-Jensen, C.K. (2012). *Social læring i arbejdslivet. Ledelsesudvikling og forandring af praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.

Uddannelses og Forskningsministeriet. (2021). *Coronasituationen påvirker studerendes trivsel*. Analyse. København: Uddannelses og Forskningsministeriet.

Appendiks B – Metode og analyse

For at opnå dybdegående viden om de studerendes forventninger til og deltagelse i studiestarten har vi benyttet et kvalitativt analysedesign, hvor hovedbestanddelen af det empiriske materiale består af kvalitative interviews med 19 nye studerende fordelt på tre erhvervsakademiuddannelser og tre professionsuddannelser.

For at følge de studerendes deltagelse på deres nye uddannelse interviewede vi de studerende tre gange i løbet af deres første semester på studiet, så det var muligt at følge deres oplevelser og deltagelse undervejs.

I det følgende beskriver vi vores udvælgelse af studerende til undersøgelsen nærmere.

De studerende i undersøgelsen

De studerende blev alle udvalgt ud fra deres uddannelsessted og udvalgte karakteristika.

Uddannelsessted

Vi ønskede at opnå bred viden om, hvordan nye studerende deltager i forskellige former for studie-fællesskaber. Derfor har vi udvalgt uddannelsesstederne ud fra følgende kriterier:

- Størrelse: Vi valgte uddannelser med forskellig størrelse.
- Fag: Vi valgte uddannelser med forskellige fag, herunder tekniske, sociale, administrative og økonomiske.
- Geografisk placering: Vi valgte uddannelser på studiesteder, som lå både i store og mindre byer.

Tabel B.1 viser en oversigt over de seks uddannelser og uddannelsessteder i undersøgelsen:

TABEL B.1

Seks uddannelsessteder i undersøgelsen

Uddannelse	Bystørrelse**	Antal studerende i EVA's undersøgelse
Sygeplejerske	Stor by	6
Bioanalytiker	Stor by	2
SKAT og Offentlig Administration*	Mellemstor by	2
Multimediedesign	Stor by	2
Bygningskonstruktør	Mellemstor by	3
Design og produktionsteknolog	Mellemstor by	4

*Fra dette uddannelsessted indgår to uddannelser, da der var få optagne.

**Større by: over 100.000 indbyggere, mellemstor by: 50.000-100.000 indbyggere.

Ved at benytte ovenstående kriterier i vores udvælgelsesproces forventede vi at få udvalgt nye studerende, som oplever forskellige rammer for deres studiestart, hvilket er vigtigt for at opnå et bredt perspektiv på studiestarten for forskellige studerende.

Risici for udfordringer i studiestarten

Vi rekrutterede 19 studerende til undersøgelsen, som var optaget via den koordinerede tilmelding i sommeren 2020, og som skulle starte uddannelse samme sommer. Derudover skelede vi i rekrutteringen til, at de havde ét eller flere karakteristika, som vi fra tidligere undersøgelser ved er forbundne med lav social tilknytning til studiet og en øget risiko for frafald. De studerende er netop udvalgt med henblik på at undersøge, hvad der fungerer godt i studiestarten for studerende, som ikke nødvendigvis forventes at have det let på uddannelsen. De studerende skulle have én eller flere af følgende karakteristika:

- Ældre studerende (26-35 år). Ud af de 19 studerende var 8 mellem 21-25 år og 11 var 26-35 år.
- Studerende med lavt karaktergennemsnit fra adgangsgivende eksamen (5,5 eller derunder). Ud af de 19 studerende havde 4 studerende et snit under 5,5.
- Studerende, som ikke er optaget på første prioritet i studievalget ved den koordinerede tilmelding. Ud af de 19 studerende var 7 ikke optaget på deres første prioritet.

Derudover tilstræbte vi:

- en ligelig fordeling af mænd og kvinder. Ud af de 19 studerende var 9 kvinder og 10 mænd.
- at de studerende havde forskellige ungdomsuddannelser. Ud af de 19 studerende havde 5 gået på STX, 5 på EUD og 9 gået på HF.

Det skal bemærkes, at vi ikke på forhånd kunne vide, hvordan det ville gå netop disse 19 studerende på studiet, men at vi har udvalgt dem ud fra en forventning om, at viden om de oplevelser og udfordringer, som de møder i forbindelse med deres studiestart, vil være væsentlig for arbejdet med at skabe en god studiestart for alle studerende, inklusive de, der er i risiko for frafald. Ud af de 19 studerende var der én, der valgte at stoppe helt på studiet i løbet af undersøgelsesperioden.

Ud over disse 19 studerende rekrutterede vi seks studerende fra tre af uddannelserne på de udvalgte uddannelsessteder, som ikke opfyldte ovenstående kriterier. I rapporten har vi brugt interviewene med de seks studerende som baggrundsviden til vores analyser til at opnå bredere viden om de studerende på de pågældende uddannelser. De seks studerende indgår ikke direkte med citater eller andre gengivelser i rapporten.

Alle studerendes navne er anonymiserede i rapporten.

Interview i undersøgelsen

Vi har interviewet studerende og ansvarlige for studiestartsindsatsen på de seks uddannelser i undersøgelsen.

Interviews med studerende

Vi rekrutterede 22 deltagere til at deltage i tre interviews: ét umiddelbart før deres studiestart i august 2020, ét, når de var én til to måneder inde i studiet i oktober 2020, og ét ved afslutningen af deres første semester på studiet i januar 2021. Tre af disse studerende faldt fra undersøgelsen undervejs, dvs. vi fulgte 19 studerende i tre interviews.

Interview 1 handlede om de kommende studerendes studievalg, livssituation, tidligere uddannelseserfaringer, forventninger til studiestarten og forventninger til livet som studerende.

Interview 2 handlede om de studerendes oplevelse af studiestarten, det sociale på studiet, det faglige på studiet, forventninger til eksamen og forventninger til fremtiden. Der blev også fulgt op på og spurgt ind til de ting, som de havde fortalt om i det foregående interview.

Interview 3 handlede om de studerendes oplevelse af og erfaringer med det faglige og det sociale på studiet, deres oplevelse af eksamener, forventninger til den næste tid/næste semester på studiet og forventninger til fremtiden. Der blev også fulgt op på og spurgt ind til de ting, som de havde fortalt om i foregående interviews.

De seks studerende, som ikke havde nogen af de særlige karakteristika, blev rekrutteret til at deltage i to interviews: ét, når de var én til to måneder inde i studiet i oktober 2020, og ét ved afslutningen af første semester på studiet. Indholdet i interviewene svarede til indholdet i interviewene med de 19 andre studerende.

Tabel B.2. viser antallet af deltagere i de tre interviewrunder. Appendiks B viser oversigter over de studerende i undersøgelsen og deres karakteristika.

TABEL B.2

Antal deltagere i de tre interviewrunder og samlede antal interviews

	Deltagere i runde 1	Deltagere i runde 2	Deltagere i runde 3	I alt
Studerende, som opfyldte ét eller flere af kriterierne	19 (22*)	19	19	60
Studerende, som ikke opfyldte kriterierne		6	6	12
Total	19	25	25	72

Kilde: EVA's undersøgelse om studiestart.

*Tre deltagere, som vi havde rekrutteret, valgte at udgå af undersøgelsen efter første interview.

Alle interviews med studerende blev foretaget over Skype. Interviews 1 og 2 alle som telefoninterview. I interview 3 blev de studerende spurgt, om de ville deltage i interviewet med video på, hvilket fire studerende sagde ja til. Interviewene varede mellem 30 og 60 minutter.

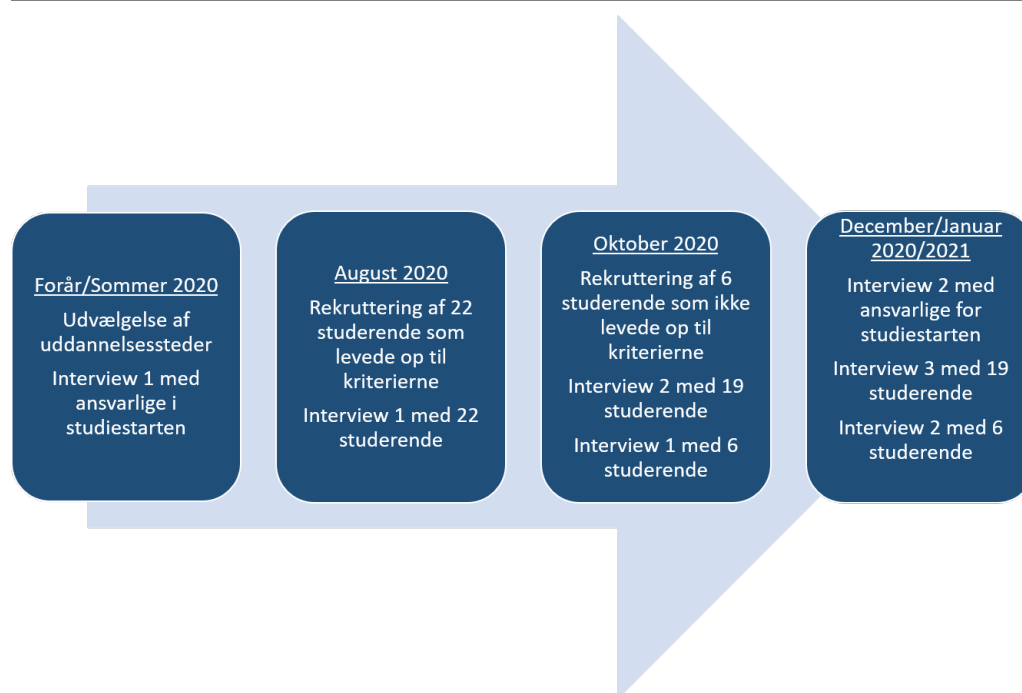
Interviews med ansvarlige for studiestarten

Ud over de studerende har vi interviewet ansvarlige for studiestartsindsatsen på de seks uddannelser i undersøgelsen. På to af uddannelserne var der to ansvarlige med til interviewene, og på de resterende fire var der én ansvarlig med til interview. De ansvarlige for studiestarten, som vi interviewede, var studieledere, koordinatore og studievejledere, som havde ansvaret for planlægningen af introforløb i studiestarten. Formålet med disse interviews var at opnå baggrundsviden om fagene og studierne organisering og om tilrettelæggelsen af studiestarten. Vi interviewede dem to gange. Første gang var i juni/juli 2020, dvs. før studiestarten, og anden gang var i december/ januar 2020/2021. Det første interview handlede om faget, herunder indhold og organisering af uddannelsen, om hvordan de planlagde studiestarten/introforløb, og hvordan det første semester på uddannelsen forløber. Det andet interview handlede om, hvordan studiestarten/introforløbet og det første semester var forløbet på de givne studier, herunder hvordan covid-19-pandemien havde påvirket organiseringen af studiestarten og det første semester.

Alle interviews med ansvarlige for studiestarten blev foretaget over Skype, heraf blev 8 af de 12 interview foretaget med video og resten kun med lyd. Interviewene varede omkring 30 minutter.

FIGUR B.1

Undersøgelsens forløb og empiriindsamling

Kilde: EVA's undersøgelse om studiestart.

Generaliserbarhed

Da vi har arbejdet systematisk med udvælgelsen på baggrund af vores viden fra kvantitative undersøgelser, arbejder vi i denne kvalitative undersøgelse med en analytisk generaliserbarhed, således at vores mål er at opnå viden om så mange som muligt af de forskellige perspektiver, som de studerende i den udvalgte gruppe har på deres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet. Vi undersøger altså ikke *antallet* af studerende, som har en bestemt holdning, vurdering eller oplevelse, men derimod *hvilke* holdninger, vurderinger og oplevelser af den sociale del af studiestarten der findes blandt denne udvalgte gruppe af studerende. Selvom de fleste af de studerende i undersøgelsen ikke er faldet fra deres uddannelse, er det vores vurdering, at de udfordringer og perspektiver på det sociale i studiestarten, som de tilkendegiver vil være relevante for gruppen som helhed, herunder også for studerende, der falder fra studiet.

Analysetilgang

Vores analyse af materialet har bestået af følgende trin:

Trin 1: Vi identificerede de dele af interviewene, der handlede om det sociale fællesskab på studiet. I interviewene reflekterer de studerende over deres egen og andres deltagelse i det sociale fællesskab på studiet, hvorved vi kan se de studerendes begrundelser for og perspektiver på, hvordan de deltager i det sociale fællesskab, og hvilke faktorer der har betydning for, om de deltager mere eller mindre i fællesskabet.

Trin 2: Vi gennemgik materialet for hver enkelt studerende og sammenskrev de 19 studerendes beskrivelser af deres deltagerbaner i små fortællinger. I disse fortællinger identificerede vi mønstre for de studerendes overvejelser om og begrundelser for deres deltagelse i det sociale fællesskab,

som vi kondenserede til fremstillinger af de fire idealtypiske studerende, som de så ud på de tre tidspunkter for interviewene, dvs. før studiestart, én til to måneder inde i studiestarten og efter første semester.

Nye studerendes deltagelse i sociale fællesskaber på studiet

© 2021 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7182-558-9

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

**DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT**

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk